

FORMY CITŮ

Lacanovská teorie

MILOŠ KUČERA

Formy citů

Lacanovská teorie

doc. PhDr. Miloš Kučera, CSc.

z Pražské skupiny školní etnografie

Recenzovali:

prof. PhDr. Jiří Kabele

doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc

Redakce Mgr. Bronislava Čechotková

Obálka a grafická úprava Kateřina Řezáčová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Miloš Kučera, 2008

ISBN 978-80-246-1432-8

ISBN 978-80-246-2370-2 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2013

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

Fantómi cizích jmen	/ 12
1. HLAVNÍ TEZE	/ 13
1.1 Patero forem	/ 14
1.2 Celkový přístup	/ 16
2. METODOLOGIE	/ 19
2.1 Okolnosti výzkumu a přehled metod	/ 20
2.2 Charakter rozhovorů	/ 21
2.2.1 Etnografické zaměření	/ 21
2.2.2 Subjektivita v rozhovorech	/ 22
2.2.3 Vhled informantů	/ 26
3. OSOBY A JEJICH TŘÍDA	/ 29
3.1 Seznam žáků páté, později šesté třídy	/ 30
3.2 K psaní portrétů	/ 30
3.2.1 Milostné chování, milostné typy	/ 30
3.2.2 Čtverec forem citů	/ 31
3.2.3 Behaviorální popis forem	/ 32
3.2.4 Diferenciální diagnóza forem	/ 35
3.3 Holky	/ 37
3.4 Kluci	/ 61
3.5 Sociogram třídy	/ 92
4. SOCIOMETRICKÝ SLOVNÍK	/ 97

4.1	Soupis sociometrických výroků	/ 98
4.2	Význam výroků	/ 101
5.	ETNOSOCIOMETRIE	/ 107
5.1	Nápadné rysy prostředí ve třídě	/ 108
5.1.1	Interpretační postoj	/ 108
5.1.2	Stádnost a její projevy	/ 110
5.1.3	Kulturní a symbolická stránka projevů	/ 117
5.1.4	Diagram hříchu a fixace	/ 122
5.2	Dar a výměna	/ 125
5.2.1	Úvodní poznámka	/ 125
5.2.2	„Záhada“ daru ve francouzské antropologii a psychoanalýze	/ 126
5.2.2.1	<i>Dar u M. Mausse</i>	/ 126
5.2.2.2	<i>Dar u C. Lévi-Strausse</i>	/ 129
5.2.2.3	<i>Dar u M. Godeliera</i>	/ 132
5.2.2.4	<i>Dar u J. Lacana</i>	/ 133
5.2.2.5	<i>Druhy objektů a nové schéma forem citů</i>	/ 136
5.2.3	Výměna a dar ve třídě	/ 137
5.2.3.1	<i>Morálka v antropologii daru</i>	/ 137
5.2.3.2	<i>Věci z hlediska etnosociometrie</i>	/ 139
5.2.3.3	<i>Výměna při klasických sbírkách</i>	/ 142
5.2.3.4	<i>Výměna v jednotlivých formách citů</i>	/ 145
5.2.3.5	<i>Věci v lásce</i>	/ 148
5.2.3.6	<i>Průběžná rekapitulace: antropologie věcí ve třídě</i>	/ 151
5.2.3.7	<i>Hledání školního potlače</i>	/ 154
5.3	Závěr etnosociometrie (bližní, soused a jiné postavy)	/ 157
6.	VLNY	/ 163
6.1	Pojem vlny obecně	/ 164
6.2	Transgresivní vlny sexuální	/ 168
6.2.1	Vlny sexuálního škádlení	/ 168
6.2.1.1	<i>Termín „škádlení“ a pojem „táborů“</i>	/ 168
6.2.1.2	<i>Přehled sexuálního škádlení ve třídě</i>	/ 169
6.2.1.3	<i>Interakce škádlení s ostatními formami citů: hledisko sexuální distribuce</i>	/ 171
6.2.1.4	<i>Interakce forem jako jejich použití aktéry</i>	/ 172
6.2.1.5	<i>Vlny škádlení: résumé pomocí otázky perverze</i>	/ 176
6.2.2	Vlny – „společenské“ hry	/ 183
6.2.2.1	<i>Hra ve vybrané odborné literatuře</i>	/ 183
6.2.2.1.1	<i>Pojetí hry u J. Huizingy</i>	/ 183

6.2.2.1.2 Pojetí hry u R. Cailloise	/ 185
6.2.2.2 <i>Sexuální hry ve škole</i>	/ 188
6.2.2.3 „Společenské“ hry a pornografie	/ 194
6.2.2.3.1 Typologie sexuálních her	/ 194
6.2.2.3.2 Vymezení sexuálních „společenských“ her	/ 195
6.2.2.3.3 Ukázky pornografické produkce žáků	/ 197
6.3 Vlny typu šarivari	/ 204
6.3.1 Projevy šarivari ve třídě	/ 204
6.3.2 Formální vymezení „velkého“ šarivari	/ 207
6.3.3 Podoba šarivari ve třídě	/ 209
6.3.4 Šarivari v odborné literatuře	/ 210
6.3.4.1 Šarivari u Lévi-Strausse	/ 210
6.3.4.2 Pařížské kolokvium k šarivari	/ 212
6.3.4.3 Pojetí H. Rey-Flauda	/ 214
6.3.5 Šarivari ve třídě: specifika a résumé	/ 216
6.4 Vlny očisty (ve formě hry „baba“)	/ 218
6.4.1 Popis hry „Máš na sobě“	/ 218
6.4.2 Pik a baba (etymologická hříčka)	/ 221
6.4.2.1 Vstupní poznámka k pojmům	/ 221
6.4.2.2 <i>Pik</i>	/ 222
6.4.2.3 <i>Baba</i>	/ 225
6.4.2.4 Interakce pojmů pik a baba	/ 227
6.4.3 Výklad hry „Máš na sobě“	/ 228
 7. PARTY	 / 235
7.1 Party ve třídě, výskyt a druhy podle pohlaví	/ 236
7.2 Party a ostatní formy citů	/ 238
7.2.1 Obecné formule sexuální distribuce	/ 238
7.2.2 Další rysy part: čas a účast	/ 241
7.3 Mužské party a ženy	/ 245
7.4 Party a byrokracie, formy citů a psaní	/ 248
7.4.1 Dobrodružství vs. tajemství	/ 249
7.4.2 Písemnosti ve formách citů	/ 253
7.5 Party vývojově	/ 261
 8. KAMARÁDSTVÍ	 / 265
8.1 Terminologie kamarádství a přátelství	/ 266
8.2 Zvláštní témata kamarádství (přátelství)	/ 267
8.3 Dimenze a stupně kamarádství	/ 268
8.3.1 Činnost přátelství u Aristotela	/ 269
8.3.2 Význam kamarádství ve škole	/ 275

8.3.3 Škála kamarádství	/ 283
8.3.4 Exemplární kamarádství: Komendova čtveřice	/ 285
8.3.5 Kamarádství ve školní etnografii	/ 287
8.4 Nepřítel přítel (ve stopách F. Nietzscheho)	/ 289
8.4.1 Dvojí motto	/ 290
8.4.2 Volání nepřítele	/ 291
8.4.3 Nietzsche a Freud	/ 293
8.4.4 Postavy forem citů: nové schéma	/ 295
8.4.5 Moderní modely přátelství	/ 296
8.4.5.1 Vzdálenost v přátelství (Nietzsche a Kant)	/ 296
8.4.5.2 Fantómi a věci	/ 298
8.4.5.3 Nevědomé rozhodnutí a prázdnota přítele	/ 299
8.4.5.4 Přátelství dle Blanchota	/ 302
8.5 Nepřítel nepřítel (ve stopách C. Schmitta)	/ 313
8.6 Nepřátelství ve třídě	/ 318
8.6.2 Nepřátelství podle part	/ 318
8.6.2 Válka s nepřítelem	/ 321
8.6.3 Napadané osoby	/ 323
8.6.4 Bilance nepřátelství ve třídě	/ 324
8.6.5 Nepřátelští přátelé a přátelští nepřátelé	/ 325
8.7 Kamarádství a ostatní formy citu	/ 326
8.7.1 Kamarádství diferenciálně	/ 326
8.7.2 Kamarádství a distribuce žen	/ 327
8.7.3 Integrovaní schéma forem	/ 330
8.7.3.1 Sloučení individuálního a kolektivního hlediska	/ 330
8.7.3.2 Aplikace	/ 331
8.8 Další teorie kamarádství (přátelství)	/ 331
8.8.1 Přátelství u Freuda	/ 331
8.8.2 Přátelství u Lacana	/ 334
8.8.3 Kamarádství: provizorní shrnutí	/ 338
8.9 Doplněk: několik epistemologických otázek	/ 341
8.9.1 (Derridova) filozofie a empirická věda	/ 341
8.9.1.1 Mluvit a jeho oprávnění	/ 341
8.9.1.2 Návrat daru	/ 344
8.9.2 Pohanství vs. křesťanství	/ 352
8.9.3 Malá vs. velká společnost ve formách citů	/ 355
 9. PÁROVÁ LÁSKA	 / 357
9.1 Pop-panteon	/ 358
9.1.1 Pop-panteon jako téma	/ 358
9.1.2 Distribuce voleb	/ 360
9.2 Láska ve třídě	/ 367

9.2.1 Pop-panteon a idoly ve třídě	/ 367
9.2.2 Polysémie lásky	/ 369
9.2.3 Láska a ostatní formy citu	/ 370
9.2.3.1 <i>Formule a jejich motivace</i>	/ 370
9.2.3.2 <i>Interakce párové lásky s ostatními formami</i>	/ 371
9.2.3.3 <i>Druhy lásky</i>	/ 374
9.2.3.3.1 Láska kamarádská a láska opravdová	/ 374
9.2.3.3.2 Dočasnost vs. trvalost	/ 378
9.3 Kurtoazní láska	/ 380
9.3.1 Na šlechtických dvorech	/ 381
9.3.1.1 <i>Téma a jeho literatura</i>	/ 381
9.3.1.2 <i>Model fin'amor</i>	/ 382
9.3.1.3 <i>Přijetí modelu</i>	/ 388
9.3.1.4 <i>Šíření modelu</i>	/ 390
9.3.2 Malér trubadúrů jako forma citu	/ 393
9.3.2.1 <i>Láska jazyka (R. Dragonetti)</i>	/ 393
9.3.2.2 <i>Koncept lásky v kurtoazních textech (H. Rey-Flaud)</i>	/ 397
9.3.3 Dvorská láska ve třídě?	/ 401
9.4 Lacanova teorie milostného chování (párové lásky)	/ 406
9.4.1 Nemožnost vztahu, jeho iluze a možnost náhody v milostném aktu	/ 406
9.4.2 Láska a Bůh	/ 414
 Résumé: formální teorie forem citů	 / 417
 Diskuse	 / 437
 Literatura	 / 445

Fantómi cizích jmen

Když jsem v r. 2003 šel do Zelené školy doporučit studentku, ředitelka mě nepoznala. Abych dokázal, že jsem u nich dělal výzkum před řadou let už já, začal jsem na přeskáčku vytahovat vzpomínky na svou třídu. Ředitelka se přidala, trumf přebíjel trumf. Bohužel mi mohla říct, že mezitím jeden z kluků tragicky zemřel. Po něm i třídní učitel už na penzi, ne tragicky, ale stejně zbytečně; na pohřeb přišli bývalí žáci, včetně královny Zuzany Burdové s kočárkem: „Pan učitel mi dycky říkal, že začnu brzy.“

Neuhlazoval jsem z piety pasáže o dvou pozoruhodných a stále ostrých zjevech: koneckonců jsme už *všichni* někde jinde, dokonce i ti, co ještě naplňujeme případné předpovědi. Tato etnografie budiž místem, kde spolu žijeme věčnou a ohraničenou existencí.

Změnil jsem jen jména: příjmení jsem vybral s pomocí telefonního seznamu, křestní jména z kalendáře.

V Praze v září 2006

1. HLAVNÍ TEZE

1.1 Patero forem citů

Ve školní třídě se sociální život rozpadá na interakční formy (vzorce): 1. etnosociometrie, 2. vlny, 3. party, 4. kamarádství, 5. lásky.

Tyto formy považuji za *vyčerpávající*: každé nové chování lze zařadit pod jednu z nich. Předpokládám, že patero forem funguje pro všechny školní třídy, a ještě šířeji pro všechny koedukované society („kluci“ plus „holky“), pokud jsou věkově homogenní (vrstevnické) a pokud nepředstavují ani rodinu ani pracovní skupinu (tým): různost věku, plození a výchova dětí, společná práce za zvláštní organizace a hierarchie by musely být abstrahovány, abychom dostali zpět naše čisté formy.

Specifické vzorce interakcí (různé „city“) se k sobě mají dvojím způsobem. *Holisticky* se jednak *doplňují*: v párové lásce si nelze dovolit sprostá gesta jako v hromadné vlně, kdy všichni kluci honí všechny holky (ale zde zase není možné u milované vydržet, je třeba ji nechat dalším). Jednak *se přenášejí*: v párové lásce na procházce se paní najednou rozběhne po louce, a pán ji honí ... (jako by šlo o vlnu).

R. Caillois (1967) by v této situaci mísení hovořil možná o korupci či zkažení původní hry, vlny; pro J. Piepera¹ by konkrétní vztah představoval *orgán*, složený z několika *tkání*: o existenci různých forem, jejich doplňování a jejich kombinování či přejímání principů se tedy samozřejmě ví. Někdy jsou tyto jednotlivé formy života tematizovány do poměrně samostatných okruhů sociálních věd.

Vtažení těchto velkých, někdy obrovských témat představuje druhou, *komparační* úroveň pojednání forem citů – tou první byla jejich *holistická* empirická existence v daném školním dění (jehož projev jsem kódoval a třídil tak dlouho, až si materiál už nevyžadoval další pojmovou diferenciaci).

Etnosociometrii jako domorodé se *poměřování se*, a to s neutrální postavou *souseda* a později též nenáviděného (lidového) *frajera* a rádobý milovaného (biblického) *bližního*, tak studuji

¹ Pieper (1994) rozlišuje na rozdíl ode mě tkáně (specifické vzorce interakcí) na *společnost*, *společenství* a *organizaci*.

zejména v souvislosti s otázkou *věcí a dober*, jež má tradici jednak v psychoanalytickém pojmu *sublimace* a její etiky, jednak v antropologických teoriích *výměny* a zejména *daru*.

Vlny, na něž jsem narazil, jsem rozdělil na *transgresivní*, na *skandalizující* a na *očistné*: už tyto termíny navozují souvislost ke *brám*, ke *karnevalu* a až k *rituálu*, k aktu lidové spravedlnosti nazývanému *šarivari* a k *rituálům (periodické) očisty*.

Party jsou probírány zejména v prototypické mužské podobě a v souvislosti s problematikou *grafiky* ve vyznačování a utajování identity.

Kamarádství, a zejména postava *nejlepšího kamaráda*, má svůj korelát v odborné literatuře o jevu *přátelství*, podle J. Derridy (1994) pojmově uchopeném na rodinném modelu *bratra*.

Konečně *lásky*, které jsem u pubertálních dětí našel, připomínaly ty ze šlechtických dvorů, *kurtoazní*, se sloužícím citelem a krutou Paní.

Poslední příklad ukazuje, jak je komparace vybalancována: lásky z 5. a 6. třídy se podobají klasickým trubadúřským jen některými parametry, a to zejména zákazem sexu či jeho minimálními kroky v samotě páru a veřejnosti této tajné lásky. Historické a antropologické kulturní modely slouží proto jako nástroj výkladu, zatímco původní materiál je vykládaná věc. Pokud tento interpretovaný materiál pomůže v některých detailech osvětlit i ony velké, společenské formy, pak to bude zisk navíc.

Proti této možnosti by svědčila námitka, s níž jsem se při prezentování komparací na různých fórech občas setkával: právě to, že chování dětí vykazovalo podobnost s některými nakonec i slavnými modely, bylo údajně non-autentické, imitační, odkoukané... Kulturně historická informovanost dětí však byla minimální, a pokud něco přebíraly, pak tradici od starších vrstevníků. Víme navíc z hermeneutiky, že se přejímá jen to, čemu se už rozumí, co by se stejně vytvořilo: když se nějaká societa nachází v podobném rozporu jako jiná před ní. Inženýrská, konstrukční invence žáků byla ohromující, a to proto, že spolu jednak žili natěsno, ve velmi omezeném prostoru, jednak se spolu rychle měnili, „řešili“ pubertu, která postupně zasahovala každého z nich a kterou považovali za téměř nemoc.

Za třetí formy formalizují do *logických výroků*, které se týkají jednoho, ale antropologicky zásadního parametru, a sice *vlastnictví žen*. Formule jsou to stručné a jejich uvedením zde v úvodu by se ztratilo další napětí, proto jen ukázka – např. klukovská parta tvrdí, „*žádný žádnou*“.

Za čtvrté a naposledy kondenzují hlavní poznatky do diagramu čtverce v závěrečném résumé, obsahujícím jak dosavadní hlavní postavy (soused, frajer-bližní, miláček, kamarád, nepřítel, kolega až soupeř), tak odpovídající city (agresivita, závist, láska, nenávisť, kamarádství, konkurence a rivalita); vedle mých vlastních pojmů zde operuji především těmi z psychoanalýzy Jacquesa Lacana.

1.2 Celkový přístup

Vedle autorů probírajících ona zmíněná velká témata se odkazují k širokému proudu myšlení, který chápe psychiku jako introjekci (interiorizaci) kultury a některé kulturní formy jako její projekci (exteriorizaci). V této optice proto *formami citu* mohou být míněny kulturní interakční vzorce, jak jsme je uvedli: vždyť třeba taková párová láska není žádnou jednoduchou emocí, ale složitým symbolickým a sociálním případem, v němž vystupuje více osob v různých rolích (milenci si lásku opatrně projevují, pak dokazují, pošťáci jim nosí psaníčka, klevetníci a závistivci intrikují a rozpoutávají proti nim šarivari, parta kluka vylučuje atd.).

Zmíněný proud myšlení je představován mj. dílem W. Diltheye, který ve své popisné a rozčleňující psychologii² nacházel zásadní korelaci mezi strukturou „vnitřního“ zážitku v duševním životě a strukturou „vnější“ hegelovské objektivace ducha, třeba uměleckého díla. Také v kulturně-historické psychologii L. S. Vygotského se objevují obě polohy: raná „*Psychologie umění*“ považuje umění za *společenskou techniku citu*, která dovoluje členům společnosti zvláštní, zkrácený zážitek, a sice katarzi (to je exteriorizace, ukazující zdánlivě nepsychický a nelidský prvek kultury teleologicky určený dělat psychice „dobře“); pozdější část díla se rozbíhá symetrickou tezí, a sice tvrzením o převodu interpsychických souvislostí do intrapsychického světa (interiorizace) pomocí zprostředkujících znaků (1976).

Představa, že *umění* je velmi se hodící nástroj psychiky, by nakonec neměla vzbuzovat překvapení či odpor. Horší je to u jiných prvků kultury, kde by podobná pozice zněla jako *psychologismus*, a to ve dvou bodech: za prvé existují systémové sumace efektů a zvraty, které přesahují intenci jedince, jako je tomu např. makrospolečensky u „neviditelné ruky trhu“; za druhé, společnost a kultura jsou říší materiální nutnosti, nikoli duševní zábavy, a dále vnějšího sociálního tlaku na jedince, tlaku ho zotročujícího do neživé podoby, nikoli ho konstituujícího např. jako milence.

Co se prvního bodu (nepředvídatelná a přitom racionalitu tvořící sumace efektů) týče, je nutno ho uznat samozřejmě i pro rozměry tak malé society, jako je třída³: ale tato sumace, při níž někdy můžeme mít pocit stát proti skutečnému sociálnímu organismu, „bytosti“, je rozvíjena podivnými, nevědomými, ale inspirovanými pohyby aktérů. Pozorovatel většinou neví, kde se melodie vzala a proč ji zpívají právě teď (může tomu ale zkusit porozumět jejím začleněním do celku projevů, např. zkoumáním zmíněné komplementarity forem citů).

Co se druhého bodu (materiální nutnost a zotročování jedince) týče, opět ho nelze popřít ani v naší třídě. Ale materiální nutnost (jakožto přirozený motiv, kde snad ani není třeba se rozhodovat a jen slepě konat podle pudu sebezáchovy nebo touhy po majetku) bývá často empiricky vyvrácena chováním jedinců i celých societ: např. rituál ničení dlouho spořené majetku během potlače jde zcela proti, podobně jako ve škole rozbití nejvzácnějších autíček nebo náhlé rozpuštění drahé sbírky, její rozdání téměř zadarmo. Sociální tlak (druhý bod druhého bodu)

² Viz *Ideen über die beschreibende und zergliedernde Psychologie* z r. 1894; slovensky *Opisná a rozčleňující psychológia* (1980).

³ Kam navíc také vstupují velké společenské determinace, i kdyby to byly jenom peníze rodičů na módní oblečení dětí nebo jejich pomoc při zakládání sbírek předmětů, které si pak děti samy vyměňují.

je pak často kupodivu něčím, co se jedincům velmi hodí, co zapadá do obrazu (podobně jako výše inspirované chování do systémového efektu) a co nakonec někdy vymýšlejí sami, když to nemohou nalézt existující spontánně: tak se milenecký pár v tomto období léká samoty ve dvou, a vlastně vyžaduje kontrolu ostatními, nepříjemnou veřejností, která ho blokuje; když se tentýž pár třeba chce sebe zakázaně dotknout, uspořádá se hra na fanty („vadí – nevadí“), kde je trestem sankcionováno naopak nesplnění dotyku.

Podobné pojetí vztahu společnosti a jedince zastával ve svých nyní už slavných pracích o *civilizování* N. Elias (např. 1990). Je ovšem zastáváno i v psychoanalýze a v psychoanalýze aplikované na kulturu, jak ji chápal J. Lacan. Ten se více či méně dotkl všech probíraných antropologických kulturních témat, kterým se zde věnuji, a také mi v určité míře zprostředkoval i některá odpovídající díla dalšího francouzského strukturalisty, C. Lévi-Strausse.

Strukturalismus je ideálem z mládí, k němuž se hlásím, aniž bych mu vždy dostál; Lacan mým *maître à penser*, jehož vliv nemůže žádné citování dostatečně vyjádřit.

2. METHODOLOGIE

2.1 Okolnosti výzkumu a přehled metod

Téměř všechna data byla sebrána v 5. a 6. A třídě Zelené školy ve školních letech 1992/93 a 1993/94. O třídu jsem se zajímal již delší dobu, a to z jiných důvodů: panoval v ní dřív patologický nedostatek pozornosti, kvůli němuž se tam nedalo učit, což jsem interpretoval jako reakci na odchod milovaného učitele s kytarou k pistolím a poutům agentury Pinkerton. Situace se po dvou letech zlepšila až přechodem třídy do péče charismatického starého učitele, dívek pod křídla jeho pracovního pláště, kluků pod jeho ukazovátka, vlastně rákosku.

Tento cholerický děd rád vychovával (nejen učil), a k tomu vedl morálně laděné rozhovory s jednotlivými dětmi, pořádal zvláštní třídnické hodiny, zadával si ankety... Jednou také administroval posunutou verzi Hrabalova známého *sociometrického ratingového dotazníku* (SORADu): každý žák měl dát spolužáka do pořadí, dál oznámkovat⁴ a ještě slovně komentovat. Učitele zaujalo nejvyšší postavení Markéty Bartáčkové, kterou měl rád, ale nijak vysoko si jí necenil, a naopak nepřijímání třídou jeho oblíbené Karolíny Honzíkové. Kvůli podobným nesrovnalostem jsem se rozhodl vést s dětmi podrobnější rozhovory, aniž bych měl tušení o různých formách jejich vztahů.

První se přihlásila Zuzka Burdová, které chtěla hlavně mluvit o své *lásce* k Milanovi Hrubému, po ní Milan, který zas chtěl mluvit o milované Zuzce. Milostná volba se ukázala něčím jiným než sociometrická známka. A jak na lásku reagují ostatní, co třeba kluci? – hle, *parta* to neviděla ráda. „Myslíš *kamarády*?“ „Tu se ukázalo, že v partě být jenom kamarádi nemusí. „A když kluk s holkou chodí, taky ji může s ostatními honit, jak jsem vás viděl o přestávce?“ – na světle se ocitly *vlny*. Po zjištění forem jsem se pak snažil o každé co nejvíce dozvědět, např. rozhovory určitého údobí jsem vedl tak, abych poznal pravidla nějakého hry nebo rituálu, jindy, abych zas třeba zjistil typy lásek. Také se ukázalo, že samu umělou či vnesenou sociometrii není nutné jako pojem zavrhnout, ale že je možné ji re-interpretovat jako *etnosociometrii*, spontánní hodnocení se domorodců.

⁴ Instrukce nebyla na rozdíl od originálního SORADu specifikována: dle Hany Stoklasové to děti pochopily tak, že mají hodnotit spíš (objektivní) chování než (vlastní, subjektivní) sympatie („*ne podle kamarádství, ale jak se chovají, jak vyjadřují a tak*“).

Jak už to bývá pro terénní kvalitativní, etnografický výzkum typické, zkoumal jsem tedy, co jsem nepředpokládal – ale co zajímalo informanty, ty, kdož mě informovali v silném slova smyslu.

Rozhovorů v délce jedné vyučovací hodiny (výjimečně dvou) jsem vedl v 5. třídě 22, v 6. pak 18. Hovořil jsem přitom s 23 dětmi, 3 neprojevíly o rozhovor zájem. Vedle rozhovorů jsem samozřejmě *pozoroval* chování dětí, nejčastěji *o přestávce*, kdy jsme s nimi také *konverzoval* či komentoval jejich akce. Přitom jsem sbíral *materiály a dokumenty* z prostředí, kam na jedné straně patřila např. již zmíněná učitelova sociometrie, ale třeba také dětská *psaníčka*, tzv. *legitky* nebo *zpěvník* Jarky.⁵ Další data pocházela z kratších *rozhovorů s učiteli* o jednotlivých žácích, a to nejen v termínech osobnosti, ale hlavně v termínech událostí, v nich žáci vystupovali. Dlouhé rozhovory se žáky byly metodou hlavní.

2.2 Charakter rozhovorů

2.2.1 Etnografické zaměření

Provedené rozhovory spadají většinou do žánrů etnografických, jak je učí Spradley (1979): informant je učitelem, průvodcem badatele po kultuře, jejímž je účastníkem, reprezentantem a celkově znalcem. Většina otázek nesměřuje k biografii interviewovaného, k jeho osobnímu příběhu, ale „technicky“ k uspořádání kultury, k jejím zvykům, pravidlům nebo význačným událostem v její historii.

MK: *Tys poslala první dopis?*

Markéta Šmardová: *Já sem tam napsala, „Koho máš rád?“ Ale von mi napsal, „Zkus hádat!“ Já na to napsala, „Nevím“.*

MK: *Podepsala ses, „Koho máš rád?“?*

Markéta: *No, podepsala, ale ne celým jménem.*

MK: *Ne celým, no jasně.*

Markéta: *Todlencto je nejlepší, když jsou dvě holky stejného jména.*

MK: *„Markéta“, napsalas, jó?*

Markéta: *Nó, „Markéta“.*

MK: *Takže, „Zkus hádat!“ A co bylo potom?*

Markéta: *Já sem mu napsala, „Nevím“, a von napsal, „Tebe“.*

MK: *Houby! Super.*

Markéta: *No, já sem mu tam napsala, že já ho taky.*

MK: *A potom?*

Markéta: *Potom sme si začali posílat dopisy. Vo výtvarkách a takle.*

⁵ Hranice mezi materiálem z prostředí a záznamem pozorování nemusí být ostrá: kam třeba zařadit pozorování nějakého rituálu nebo hry? Rituál je vypracovaný a téměř zafixovaný, ale protože to není papírový nebo jinak uchovaný materiál, zapíšeme si ho jako pozorování.

Markéta, aktuálně šťastně zamilovaná, ráda *osobně* hovořila o tzv. *seznámení* či *poznání* se s Ondřejem Vobejdou. Přitom sdělila podstatný *typický* a *technický* rys tohoto aktu, *semi-anonymitu*, která na jedné straně dává možnost neztratit tvář, když by se člověk netrefil a zájem druhého neodhadl, na straně druhé do hry vnáší riziko záměny. Semi-anonymita jde zde skutečněna díky křestnímu jménu, jež nosí ještě Bartáčková. Jindy může partner milou opsat: „*Je to na sedm písmen v druhý lavici u okna,*“ jako Franta Červený Vendulu Finkovou.⁶ (Zamilovaný je si ve skutečnosti jist zájmem druhého, ale děsí se lásky samé v její bezbřehosti i bodovosti tolik, že ji musí nějak artikulovat, strukturovat zážitek: to se děje popsanou sérií přibližování; na jeho konci se díky deklaraci děti „poznají“, „seznámí“, ale to je skutečný klimax celého vztahu.) Zatímco *seznámení* se nebo *poznání* se jsme se jako etnoterminy, *folk-terms* dozvěděli mimo citovaný rozhovor s Markétou, následující ukázka prezentuje přímé poučení v domorodém slovníku, jejich *in vivo* konceptualizaci.

MK: *Nó, a když takhle..., sem si všim, že sou, co takle zjišťujou* (kdo s kým chodí).

Lukáš Sokol: *No to sou... To je Tretera. Protože dycky, když se něco někam posílá, tak to musí bejt Tretera, protože ten si to taky chce číst atak.*

MK: *Ahá...*

Lukáš: *Takže je to jakoby pošťák.*

Ano, „pošťák“ je tím termínem. Coby figura v šachové partii deklarace má podobnou funkci jako faktor semi-anonymity: činí seznámení nepřímým, strukturovaným a vlastně částečně odevzdáním hře osudu (pošťák se může zamilovat, a tak se třeba stát buď nežádoucím rivalem nebo i osobou, co pomáhá nést břímě nemožného vztahu nebo jako Lancelot potvrzuje Artušovi, že Ginevra za to stojí).

2.2.2 Subjektivita v rozhovorech

Primární zaměření rozhovorů na „*jak to udělat*“, „*jak se to dělá*“, „*jak se tomu pak říká*“ dovovalo mě i respondentům probrat volně často docela osobní až choulostivé otázky. Tato úspěšnost paradoxně ukazuje, že Spradleyho pozitivistické přesvědčení o přirozené etice informování je velmi sporné: není nakonec etnograf na úrovni osvětového lékaře, který volí pseudo-profesionální, ve skutečnosti cynickou a přisprostlou řeč o pohlavních chorobách a jejich prevenci, protože zcela pochopitelně nechce a nemůže vstupovat do daných milostných mravů?

Na opačném pólu než Spradley stojí psychoanalytik a antropolog G. Devereux (1967) se signifikantním titulem *From anxiety to method in the behavioral sciences*. Autor dokazuje, že naopak uvědomění si vlastní subjektivity badatelem jako tzv. proti-přenosu, připuštění si, že se mě problém dotýká, je podmínkou nezkráceného sociálního výzkumu. Nemohu zde probírat různé projevy svých nevědomých sklonů, nicméně několik ukázek na podporu Devereuxovy pozice.

⁶ O krycích jménech v kurtoazní, trubadúrské lásce referuje mj. Václav Černý (1948, s. 49–52).

Byl jsem zpočátku nervózní, že se mi děti svěřují se svými láskami. Pak jsem pochopil, že nejde o žádnou řeč, která by zněla jako svádění, jež bych měl odmítnout: už *jejich* lásky byly totiž velmi asexuální. Začal jsem si však dávat pozor, abych nějakým gestem neovlivnil jejich milostnou volbu: vždycky jsem se jim proto snažil gratulovat.

Královna Zuzka mě svou promiskuitou vztekala.

Zuzka: *No, já sem zatím měla ráda jako dovopravdy tři kluky.*

MK: *Hm.*

Zuzka: *Sokola, Bradu a Brázdu.* (Poslední dva z vedlejší třídy.)

MK: *Sokola?* (Novinka pro mě.)

Zuzka: *Bradu a Brázdu.*

MK: *A a kdy?* (Byl bych si přál, aby Sokol zůstal s Hanou Stoklasovou.)

Zuzka: *No tedko jako, tendle rok, vod Novýho roku.* (Rozhovor z 11. 1. 1994.)

MK: *A dyť, ale já sem myslel, že máš tedka ráda toho Bradu, dovopravdy!* (Byl bych akceptoval cosi jako flirtování nebo různé role dvou mužů v trojúhelníku, ale ne tuto hroznou rovnováhu, stejnost.)

Zuzka: *Mám, voba dva. No dovopravdy jeho, ale i vedle takle.*

Můj nesouhlas, že by mohla mít ráda víc kluků *současně*, zde odpovídal tlaku mužské poloviny třídy a zoufalství postižených Sokola a Brady; holky Zuzce kupodivu nijak přehnaně nevyčítaly, že by jim kluky *přebírala*, a Zuzka si také často vybírala ty, kteří byli *volní*.

Velké sympatie jsem naopak počítal k Vendule Finkové.

Vendula: ... *a my sme tam byli* (na hřišti) *a povídali sme si vo společných zálibách. /.../ Dívali sme se na hvězdy, protože byly krásny hvězdy, vo Mléčný dráze sme si povídali, vo ufonech. A vo posmrtným životě sme si povídali.*

/.../

MK: *To ho taky bavilo, Filipa?*

Vendula: *Vo tom sme si povídali. Pak sme se bavili vo třídě a vo holkách.* (Vendula potkala Filipa na pikniku rodičů; je z jiné školy.) *Von říkal, že holky za nim lezou, ale že ho vůbec, ne jako nezajímají, von ale, když vidí bažinu, tak neřekne, „Hele, tady je krásná, tvrdá půda, tady můžete přejít“ – von řekne, „Holky, sem nechodte, tady je bahno, tady byste se ušpinily“, nebo něco takovýho, von varuje, kam byste neměly šlapat, a tak... Von je džentlmen.*

MK: *Kdežto vostatní nejsou?*

Vendula: *Ne!*

MK: *Ani Ondřej nebyl?* (Ondřej Vobejda se k ní od čtvrté třídy asi dvakrát vrátil po zamilování se do jiných.)

Vendula: *Ne!*

MK: *Těžko se s klukama povídá?*

Vendula: *Těžko se s něma povídá. Von* (Filip) *neřekne, „Mě to nezajímá“. Von řekne..., jeho to bavilo, a taky von neřekne, že sem hnusná a abysem lezla za někým jiným, že ho moje řeči nebaví, jako tady by to byl schopnej každěj.*

MK: *Ale tobě ne. Takový kočce?*

Vendula: *To bych neříkal tak jistě.*

MK: *To se tak někdy říká, ne? Víš přece, že Burdová je taková svůdnice a přitom, když naštvě nějakýho kluka...*

Vendula: *No ale ze vzteku, ale mě se to drží třeba celý rok. A nikdo neřekne, že sem hezká, že se mi líbím a že ho moje řeči zajímají. Nikdo mě to zatím neřek.*

MK: *Ondřej ti to musel říct, určitě ste si psali, jaký ste krásný...*

Vendula: *Krásný né. Von mě nikdy neřek, ani já jemu, že je hezkej. Sme si jenom říkali, že se máme rádi, na kráse prej nezáleží.*

/.../

Vendula: *... a když sme se po tom večeru probudili, tak sme se pozdravili.*

MK: *Vzpomínáš na něj?*

Vendula: *To byl nejhezčí večer.*

MK: *Jako s klukem?*

Adéla: *Ne, s přítelem a s kamarádem.*

Snažím se Vendulu nějak povzbudit, aby neviděla třídu a sebe v ní tak černě. Ale moje nevhodné a hloupé přibližování světlé vzpomínky k panujícím mravům hrozilo setřít cenný kontrast, cenný pro ni i pro mou konceptualizaci. V poslední části ukázky jsem vystupoval téměř jako obhájce drsných mravů ve třídě. Naštěstí Vendula trvala na svém protestu a na své romantické verzi lásky.

Už ukázka s Markétou Šmardovou, ilustrující etnografické zaměření rozhovorů, ukázala, že v tématu jde o citlivou oblast životní zkušenosti: rozhovory nejsou biografické, ale dost osobní ano. Úryvky svědčí o tom, že nejde jen o znalost kulturního prostředí, ale i o vztah k němu (u Venduly o nesouhlas s tímto prostředím). Další případ vyjadřuje takový osobní vztah k tématu, že vedl k posunu vůči jazykovému úzu prostředí.

MK: *No, tak tady nikdo s nikým nechodí?*

Jarka Rybáková: *Ne.*

MK: *„Chození“, to je pro tebe už něco jinýho, to už...?*

Jarka: *Jo. To né, nechodí spolu.*

MK: *Chození je pro tebe, co třeba?*

Jarka: *Já nevím.*

MK: *Tady, tady to prostě nebereš jako chození,*

Jarka: *Jo.*

MK: *To sou jako, takový jako...*

Jarka: *Kamará-, spíš, hm, že mají třeba rádi, tak ale nechodí, tak spolu třeba jenom ve třídě se bavěj, honěj se a tak. Někdy jdou spolu ven, ale to je vokolo hodně lidí.*

MK: *Že je vokolo hodně dětí, jó?*

Jarka: *No, a jenom si tak normálně povídaj, a to je všechno.*

MK: *Jo. Já už ti rozumím. No, ale tak to, dobře, tak spolu nechoděj.*

Jarka: *Nó.*

MK: *Ale jako mají se rádi, třeba, né?*

Jarka: *No to jó. Třeba.*

MK: *Nebo, nebo ani to není jako to, výstižný, říct, že se mají rádi?*

Jarka: *To já nevím, třeba Zuzka ho nemá ráda, chodí s ním třeba jen tak, že se jí to líbí nebo já nevím.* (Smích.)

MK: *Ihm. Nemusí mít ráda, jó?*

Jarka: *Nó, vona měla snad skoro všechny kluky, polovinu kluků asi ze třídy.*

MK: *Někdo říká, že všechny.*

Jarka: *Nó, všechny neměla.* (To je pravda.)

MK: *A koho neměla?*

Jarka: *Komendu, Kubíka, Nejedlýho, Malásku.*

MK: *Ihm.*

Jarka: *To sou takoví kluci, který spolu kamaráděj, a sou takový jiný, než vostatní.*

MK: *Jaktó?*

Jarka: *Sou takový, už se chovají jinak, než tak, nechovají se jako děti, tolik. I třeba si hrajou eště s autíčkama – tamty, a voni už sou takový ... jiný, no.*

MK: *No tak, ten Tonda (Tretera) se taky nechová jako dítě, né?*

Jarka: *Ale nechová se zase jako Komenda, nebo podle mě Kubík. Nó, a Malásek.*

MK: *Tak, ty už sou takový jako vyspělejší, nějak než –*

Jarka: *Jó, no. A ještě s Pragerem nechodila.*

MK: *Aha. Tak to je zajímavý, já sem myslel, že tady to berete jako, že tomu říkáte normálně jako – „s někým chodit“.*

Jarka: *Ne.*

(5. ročník)

Mnoho odpovědí Jarky je pravdivých nebo správně orientovaných. Skupina čtyř cudných a asketických kluků existuje, i když dojem *vyspělosti*, kterou v rozhovoru oba vyjadřujeme, vyvolává u mě pouze převážně jejich zdrženlivost – že *se o holky nezajímají* (a holky o ně taky ne), tedy spíše určitá absence erotického chování než opuštění jedné jeho formy a nahrazení jinou při překonání dětскosti. Jirka Prager, řazený do těch, co Burdová *neměla*, se podle dětí líbí Jarce – právě on ale působí silně dětsky a pro Královnu je nezajímavý.

Jarka má pravdu v tom, že děti ze třídy spolu *nechodí* v dospělém smyslu slova. Můj nesouhlas však spočívá v tom, že většina dětí tento výraz používá a že ho použije i ona – co také říct jiného pro chování ve dvojici, když *mít se rád* nemusí odpovídat stavu věcí? *Někoho mít* také se vždy nehodí.

Nesouhlas Jarky s většinou ostatních informantů tkví asi v jiném pohledu na sexualitu: odmítá druh cesty řady svých vrstevníků k dospělé sexualitě (nebo ji anticipuje jinak) a volí takovou kombinaci erotické a sexuální složky, která sice vyjadřuje některé tendence ostatních, ale v podobě, která je neobvyklá. (V šestém ročníku je u ní erotika obrácena velmi *duchovně* už nikoli ke svalovci, ale ke kněžskému Kurtu Cobainovi z rockové skupiny Nirvana; sexualita se pak opět sublimuje, ale úplně jinak: do skládání *skatologických* písniček, v nichž ji třída a speciálně Jirka Prager podporují nápady a vhodnými rýmy.)

Při sporném odmítání výrazu *s někým chodit* Jarka současně ukázala na rozdíly mezi formami milostných vztahů a na zablokování cesty, kterou volí řada jejích spolužáků (viz setrvávání v rovině kamarádství nebo hru bez rozvíjení).

2.2.3 Vhled informantů

Vhled do problematiky představuje další prvek subjektivity informanta. Na první pohled se zdá, že spadá čistě do oblasti inteligence nebo do přesnosti vyjadřování s bohatým, diferencovaným slovníkem... Několikrát se mi však stalo, že jsem získal pozoruhodné interpretace právě od dětí, které nebyly považovány za školně úspěšné ani za bystré. Ta holka, ten kluk měli být hloupí, primitivní – a vůbec nebyli, ne jako znalci prostředí a naivní psychologové či lidoznalci. Následující úryvky pocházejí z rozhovoru s Frantou Červeným, čtyřkařem, obtloustlým mláďencem, považovaným učiteli za dětského a dětinského (v mnoha ohledech právem).

MK: *A kerý sou takový nevodolatelný holky ve třídě?*

Franta: *No sou tam asi jenom dvě. Nebo tři.*

MK: *Ihm. Kerý? Kerý se vám nejvíc líběj?*

Franta: *No, Burdová – vo tu se teďko pere Sokol s tím, s Hrubým, potom je tam ta Finková, vo tu se pere Ondra.*

MK: *S kým?*

Franta: *Sám se sebou, aby jí, protože se jí bojí říct, že jí má rád.*

Zde máme před sebou možná překnutí se: koneckonců se o Vendulu zajímal i on a na školním výletě s ní chodil – nepere se vlastně s Ondřejem on, jeho stálý pošťák a důvěrník jeho lásek? Ale důležitější pro výklad je geniální umístění pod jeden výraz *praní se* jednak spor mezi soupeři a jednak vnitřní konflikt. Tím je charakterizován Ondra, pro něhož je láska doprovázená morální disciplinou se spoustou procedur práce na sobě (jak se holce ubránit zošklivěním si jí, jak na ni zapomenout, kdy je legitimní odpovědět záporně na milostný dopis s vyznáním a podobně); také se tím charakterizuje láska sama: nakolik cit k jedné osobě obsahuje také přítomnost osob vnějších – například soupeřů, kteří mohou být analogií, projekcí sporu vnitřního.

MK: *Existuje nákj, jak se tomu říká, „špatný napovídání“? Ale to nemyslim v maticě. Ale myslim třeba, když by dva kluci měli rádi holku nákou, a teď ten kluk by třeba, ten jeden by tý holce špatně napověděl a řekl by jí, že ten, ten druhej kluk má rád nákou jinou holku, a takový.*

Franta: *Nó, kdyby ta holka, kdyby ta holka zjistila, že to není pravda a měla ráda toho, né toho, co jí to poradil, ale toho druhýho, tak by řekla, hm, že je to prostě – lhář a že si chce získat holku zadarmo a ták.*

MK: *Jó?*

Franta: *Hm, že pro holku se musí trpět.*

MK: *Počkej, kdo to řekl?*

Franta: *To by řek, to by řekla ta holka.*

MK: *A tak už to někdy náká holka řekla?*

Franta: *Ne, eště ne.*

MK: *No tak ty myslíš, že nejde holku holku dostat zadarmo?*

Franta: *Né, že – prostě si musíš nák nadbíhat a udobřovat když tak, a ták.*

MK: *Jako se jí nák věnovat?*

Franta: *Nó, třebas, nebo když by potřebovala s něčím pomoci, tak jí pomoci.*

Způsob tázání je nevhodný. Vyvolává u Franty pocit, že mu nedůvěřují. Navzdory mé nešikovnosti se objevila nesmírně šťastná formulace „*pro holku se musí trpět*“. Ta rozvíjí téma předchozího úryvku s *praním se* v jeho dvou podobách (vnitřní a vnější) a ukazuje další bariéru, jíž je znesnadněn přístup k milostnému objektu: holka je pozdvižena na úroveň, na estrádu *Paní*, a to „*de la belle dame sans merci*“, kruté a nevypočitatelné dominy, k níž se lze přiblížit jedine milostnou službou („*le service amoureux*“).

Opět je nejasné, kdo si takové vyvýšení vlastně přeje – viz občas přehnanou obavu kluků z toho, že jim holky za vyjádření zájmu dají facku (na druhé straně holky toto klukovské očekávání často naplní; asi už vědí, že kluci vlastně chtějí, aby holce něco vadilo).

MK: *Nó, ale ten Majer, cos to říkal, říkals, že Majer to dělá kvůli tomu, aby je získal?*

Franta: *Nó, ale ten Majer je chce každému přebrat.*

MK: *Přebrat, jó?*

Franta: *Nó.*

MK: *Von je nechce pro sebe, ale chce je sebrat, jó?*

Franta: *Nó...*

MK: *Nebo jak?*

Franta: *Nó, nechce je...*

MK: *Nebo jaks to myslel?*

Franta: *No, já sem to myslel tak, že je chce, že je chce přebrat. Aby ho měli rádi.*

MK: *Ihm.*

Franta: *Jenže vona ho žádná holka nemá ráda.*

Úryvek se točí kolem jiného aspektu boje o holky, které vystupují jako cenné věci, zde speciálně prestižní trofeje. Tento boj se odehrává na pozadí jakési celkové vybičované *žádostivosti* v prostředí třídy, *žádostivosti* i po jiných věcech. Franta jinde dokonce tvrdí: „... *protože všichni chtějí mít každou holku*“, tedy nejen některou z těch dvou tří nejprůtažlivějších. Tato *žádostivost* je přirozeně silně konkurenční, rivalská.

Současně při tvrzení o tom, že každý kluk chce mít každou holku, se zde výborně vystihuje specifika této motivace u Karla Majera, sociometricky v úplné marginální pozici ve třídě, který se snaží marně prosadit se (chudák propadlík Karel byl dřív díky stáří aspoň nejsilnější, ale když do třídy přišel ve čtvrtém ročníku Tretera, ztratil i toto prvenství). Majerův vztah k holkám se tak podle Franty liší třeba od takového vztahu u jeho kamaráda Ondry Vobejdy.

Otázkou *vhledu do prostředí* se obsahově vracíme ke Spradleyho (1979) výchozímu tvrzení o *expertství informanta*. Toto expertství se někdy může paradoxně projevovat tím, že vzhledem ke standardu vyjadřování dělá dojem neobratnosti, simplifikace nebo redukce, či zdánlivě nesmyslného přeroknutí se nebo „plácnutí“ – a možná právě tím se někdy vynáší na povrch řeči nový materiál až nevědomého charakteru.

Z hlediska znalosti lidí, kontextu jejich jednání, pravidel sociálního styku a experimentace s jejich formami, to vše za těsného kontaktu psychického a tělesného, představuje prostředí školní třídy místo s nesmírnou poznávací a pátrací aktivitou účastníků. Jednotlivci, jak měly prokázat některé úryvky, jsou zde komentováni ve svém jednání, jež je analyzováno do přesných charakteristik sklonů, zálib, zvláštností, silných a slabých míst, neuralgických bodů, na něž se reaguje třeba v *posmívání*.

3. OSOBY A JEJICH TŘÍDA

3.1 Seznam žáků páté, později šesté třídy

Holky

1. Markéta Bartáčková
2. Zuzana Burdová
3. Alena Ciprová
4. Vendula Finková
5. Karolína Honzíková
6. Pavla Chrástková
7. Jaroslava Rybáková
8. Hana Semeňuková
9. Hana Stoklasová
10. Irena Sýkorová
11. Markéta Šmardová

Kluci

12. František Červený
13. Jan Hromádka
14. Milan Hrubý
15. Ondřej Hodina
16. Pavel Kapek
17. Tomáš Komenda
18. Tomáš Kubík
19. Karel Majer
20. Karel Malásek
21. Josef Nejedlý
22. Jiří Prager
23. Lukáš Sokol
24. Antonín Tretera
25. Ondřej Vobejda
26. Vlastimil Račinský

3.2 K psaní portrétů

3.2.1 Milostné chování, milostné typy

V následujících portrétech holek a kluků se soustřeďuji hlavně na *milostné* chování dětí. Kombinuji zde vlastní výzkumnou zkušenost (odborné termíny sociálních věd, ale též lidově-znalecké výrazy naší kultury a umělecké, literární tradice) s lokální psychologií žáků (s jejich etnosociometrickými postřehy a vhledy) a učitelů.

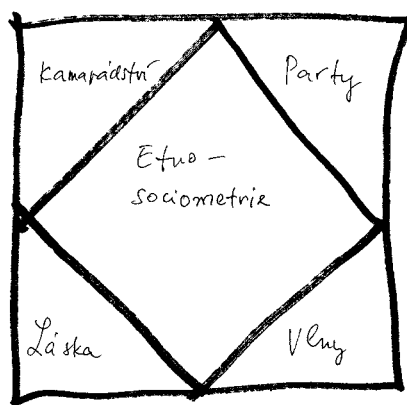
Představa druhů milostného chování (vlastně ve formě typů: kdo mě eroticky oslovuje) má dlouhou tradici. Objevuje se už v dialogu *Faidros*, kde Platón (1993) popisuje milostné chování pozemského života v závislosti na bohu, v jehož nebeském průvodu se duše pohybo-

vala a jemuž tak byla zasvěcena: „*A tu průvodci Diovi hledí, aby jejich milovaný byl dios, jasný svou duší. /.../ Kteří zas byli v průvodu Hérině, hledají povahu královskou /.../ Kteří však jsou služebníci Aresovi a s ním konali tu objíždku, kdykoli jsou potíženi od Eróta a domnívají se, že se jim od milovaného činí nějaká křivda, mají chuť vraždit a jsou hotovi zabít i sebe i své miláčky. /.../ Průvodci Apollónovi a tak každého z bohů, řídíce se vzorem svého boha, hledí, aby jejich miláček měl také takovou povahu, a když ho získají, svým vlastním napodobováním boha i tím, že působí na svého miláčka a dávají mu směr, vedou ho, pokud je každému možno, k činnosti a podobě onoho boha“ (s. 42–43).*

Moje popisy nejsou tak typologicky jednoznačné a postrádají platónskou iniciaci, roli v konstrukci a udržování identity zasvěcované osoby. Podle Lacana (1986) jde ve *Faidrovi* o narážku na reálně existující rituály antického (pohanského) světa, které lze najít na jiných zeměpisných délkách a šířkách, třeba u toho či onoho jihoamerického kmene „*ve formě transu nebo v jevech posedlosti, kdy se božská bytost projevuje ústy toho, kdo jí dává, řekněme, svou oporu*“ (s. 302).

Tato identitní koordináta nám prý není dostupná v křesťanské civilizaci, tedy v naší prožívané zkušenosti. Přesto se určité analogie ve třídě objevují: transgresi, byť nebývá specifikována typologicky, ale dovoluje udělat krok v sexuálním chování, představují některé *vlny*, tj. hromadné rituály a společenské hry; typy zas ve třídě místo bohů představují *idoly*, zde většinou herecké a zpěvácké hvězdy, jimž se děti chtějí podobat nebo které zbožňují. (Jde o skutečný pop-panteon, jak uvidíme v partii věnované lásce.)

3.2.2 Čtverec forem citů

Milostné chování vyčerpávalo značnou část celkových projevů dětí v pubertě, ale neprojevovalo se jen ve formě *párové lásky*: jeho sexuální složka byla naopak umístěna spíše do *vln*. Ovlivňovaly ho i ostatní formy citů: vždyť milostné chování si vynucuje morální úvahy o druhém, o druhých a o sobě, a vtahuje tak do hry *sousedu* ze třídy, kolegu z *party* i *kamaráda*. Můžeme si situaci každého dítěte představit tak, že s figurkami pěti druhů hraje pět různých partií podle různých pravidel; tyto různé hry však nejsou na sobě nezávislé, protože je hraje s opakujícími se spoluhráči, kteří jich mají taky pět: to je aspekt, který jsme v úvodu nazvali *komplementaritou* forem. Když hráč např. uspěje v jedné partii, možná se proti němu ostatní spiknou, a prohraje jinou.

Má ovšem také možnost zkoušet v jedné partii používat figurky z jiné: to jsme nazvali *přenosem principu*.

Způsob hraní v pěti partiích vymezuje *identitu* dítěte, tak jak je zachycena v portrétech členů holčíčho a klukovského *tábora*.

3.2.3 Behaviorální popis forem

Čeho zhruba se jednotlivé hrané partie, formy citů týkají?

Etnosociometrie představuje formu logicky neutrální: našincovým *sousedem* je osoba zrcadlící já, která je primárně či na počátku bez rysů, holá, s níž se zatím ještě nejde srovnávat... S tímto *sousedem* se pak ve třídě zažívají dvě velké skupiny kontaktů: jednak *soužití až spolupráce*, dané *vzájemností* (soused nemá tužku, ale příště ji nemusím mít já, tak mu ji půjčím) a určitým *skupinovým vědomím*, které fungují tak, aby se třída a její školní práce udržely na snesitelné úrovni, bez větších malérů (aby třída nebyla kvůli nezvladatelnosti rozprášena, polovina žáků nemusela propadnout atd.); jednak se rozvíjejí kontakty mimo tuto oblast pragmatické nutnosti jako rejstřík s *agresivitou*, se *závistí* či *žárlivostí* a konečně s *nenávistí* – plus reakce na toto celkové nepřátelství pomocí určitých konstrukcí: těmito pacifikujícími prostředky jsou již zmíněný předchozí rejstřík nutné spolupráce či minimální sousedský kodex, dále očištění či nějak ventilové momenty z ostatních forem citů, dále pak též prostředky z vlastního pole etnosociometrie. (Později ještě zjistíme, že holého souseda je třeba odlišovat od „oblečeného“ či jinak vybaveného bližního či frajera.)

Ventilové momenty z jiných forem se objevují mj. ve vlnách, kupříkladu v distribučních společenských hrách: aby jednotlivé páry nezinkasovaly závist a nenávist ostatních, může se uspořádat hra „americká svatba“, při níž se rozpáruje celá velká skupina.

Prostředkem z pole etnosociometrie je např. právě *metrie*, *měření*, pokud je ovšem *žebříčků* víc: někdo je třeba nejsilnější, ale druhý je zas šikovnější na fotbal a třetí na matiku. Podobnou spásnou funkci má zavedení třeba *sbírek* a *výměn věcí* mezi kluky, kdy se z nich stanou „*obchodní partneři*“, jejichž jednotlivé sbírky mohou být pokaždé centrovány trochu jiným směrem. Ze zavedení věcí ale nemusí automaticky vyplývat harmonizace vztahů: právě vlastnictví věcí, tedy její šťastné užívání si je zdrojem závesti a žárlivosti, z nich vyplývající *škodolibosti* a dokonce většího či menšího *škodění* (zvláště když se druhý *vytahuje* nebo *frajeří*). To se samozřejmě neobejde bez morálního jevu *hříchu*.

Typickým rysem etnosociometrického prostředí třídy je pak jeho silná *projektivnost* či exteriorizace, při níž se vnitřní konflikty jedince dramatizují do vnějších kolektivních scénářů, jako asi už nikdy v dalším dospělém životě. S tím je spojena opět nebyvalá dramatizace ve smyslu *zhernění* projevů (hranice mezi „vážně“ a „jen jako“ je neostrá). Paralelně s tím se zde objevují silné *identifikace*, které nemusejí být fixovány na význačné osoby, ale spíše na signál někoho ze skupiny a na pohyb ostatních (to pak dělá dojem „stádnosti“ dětského chování).

Nejvýraznější pole pro to, čemu se obvykle říká *hra* (sociální a skupinová), ale představují *vlny*. Jsou to akce podobné karnevalu a dalším skupinovým až „lidovým“ projevům, které se pohybují na škále od přísného, byt symbolického rituálu až po hru bez skutečných sociálních důsledků (např. ukázat někomu, že ho nenávidíme, popravou a znečištěním jen jeho bundy,

přesahuje hranici okamžiku, zatímco dostat „*Honzíkovou*“ ve hře „*Máš na sobě...*“ se dál nepřeměňuje; v obojím případě se ale vlna pozná podle zavedení nového kontextu významu, který trvá jen v intervalu mezi zahajovacím a konečným písknutím rozhodčího a dává hráčům alibi, a to často k chování, k němuž by mimo tento trans masý nepřistoupili (děje se tak nejen mladým vlkům ve třídě a mimo ni, ale i nám úctyhodným měšťanům). Reálný rozhodčí zde nejčastěji chybí, ale může ho nahrazovat např. zazvonění na hodinu. Termín „vlny“ jsem zvolil podle jevu ze stadionů.

Druhy vln jsme uvedli již v úvodu. Pro milostné chování jsou významné zejména transgresivní vlny divokého škádlení se sexuálních táborů, připomínající nedotažené orgie: např. kluci holky honí, tahají je, pokládají na lavici, zvedají jim sukně; holky kluky chytají, dávají jim na zadek atd. Fyzický kontakt mezi pohlavími se zde realizuje krátce a veřejně, zatím co v páru dlouze a nijak, vůbec ne.

Party se dělí na klukovské, holčičí a smíšené. *Klukovské* jsou manifestně založené na romantických dobrodružstvích, latentně jde ale o askezi, o erotickou abstinenci. To prvé se projevuje v nerealizovaných plánech, to druhé v byrokratických rituálech: kódů, tajných jmen, insignií, ale hlavně prezence – kdo přišel na sraz, nemůže zradit partu kvůli holce. Svými neuskutečněnými plány připomíná klukovská parta posádku, která chce za každou cenu obsadit loď (*abych o něco nepřišel, abych nebyl mimo*), loď ale sedí na kozách v doku.⁷ Parta někdy vyvolá klukovskou kontra-partu, ale tím pravým nepřítelem je ženství žen.

Holčičí parta chce klukovskou partu odvést od bojových a sportovních pitomostí k vážným hrám lásky: její agenda je vlastně hlavně o klucích. Někdy vzhledem ke klukovské partě funguje parta holek jako vítězné trofeje nebo jejich předavatelky a tzv. roztleskávačky. Může přitom dojít ke zbožnění sportovce nebo umělce.⁸

Smíšená parta se buď tvoří teprve tvoří v rámci „společenských“ her nebo už přechází v partu zamilovaných dvojic, kde se dál dbá na rozpárování. Ve třídě to může být okruh „zralejších“ či „vyspělejších“ osob, určitá galantní společnost, kde ovšem může docházet po únavě ze vztahu k prostřídání partnerů; často taky bývají jedna holka nebo jeden kluk milováni více zájemci, kteří, v očekávání lepších časů a aby mohli být miláčkovi blíží, chodí zatím s někým jiným z party.

I holčičí a smíšené party rády používají přezdívky a svérázné dialekty.

Kamarádství se rozpadá na několik kvalit: existuje většinou *nejlepší kamarád*, pak několik *dobrých kamarádů*, pak *někdy-kamarádi*, zatímco *ne kamarád* může být *nepřítelem*: na *sousedskou* neutralitu nebývá u některých dětí místo.

Kamarádství není obtížné odlišit od part, dokonce je zjevné, kdy si skupina kamarádů vytváří partu jako určitou svou nadstavbu (ve třídě jednu dobu, před výzkumem, Komendova čtveřice). Těžší je stanovit rozdíly a podobnosti vůči sousedovi a vůči párové lásce. Zdá se, že

⁷ Možná na tom nejsou velcí námořníci líp: čas tráví na nudné pláni moře, kde je rozptýlí jen interní malichernost jako je zkazený kompot, a ženám v přístavu se věnují jen zcela výjimečně (tedy jen v jednom stylu), aby pak o nich mohli o samotě snít.

⁸ To může být nepříjemné, pokud v hledišti ještě figurují reální partneři dívek. Viz např. u fotbalových Brazilců bakchantské fanyanky, jejichž průvodci v hledišti jsou jen trapní ministranti těchto kněžek sportu.

kamarádství je provázáno sdílením společných zájmů v trávení času – ale ve větší hloubce by šlo hovořit (nad náhradní objekty zájmu) o nostalgii, o zájmu či věci, který naopak každý z kamarádů ztratil (a v tom se možná poznali): tak tomu bývá u prehistorických nejlepších kamarádů z období mateřské školky. Tomu by odpovídal i model *bratrů*, kteří postrádají společně matku, a podporují se proto v mizérii světa. Zatímco se sousedem se dobra vyměňují a eviduje se jejich rovnováha, u dobrých kamarádů to může být zbytečné až rušivé.

I když je kamarádství izosexuální (a v literatuře i zde ve výzkumu převážně probírané jako mužské – viz *bratra*), může jeho princip převzít párová heterosexuální láska: pak i ona představuje *bratrství ve zbrani*. To se v podmínkách naší třídy objevilo ve třech podobách: jako tragické vzdání se sexu (podobné nostalgii po ztraceném mateřském objektu), i když není emočně nijak smutně prožíváno v modelu Hany Stoklasové a řady ostatních (protože se ve většině lásek po *seznámení* už nic vlastně neděje, je to model nejrozšířenější, byť ne vždy vybavený citem kamarádství jako u Hany); další dvě verze se snažili tragiku porážky zrušit, Vendula za pomoci romantického zduchovnění svazku a Tonda Tretera odečtením (od touhy či sexu) existenciální lásky, s jejím ochromujícím účinkem: ta měla být patrně nahrazena tolerancí kamaráda v onom povrchnějším významu.

To v rovině přenosu principu mezi formami. V rovině komplementarity forem bývá reakce na heterosexuální lásku kamaráda různá: může se objevit pocit zrady a přání, aby kamarád neměl žádnou; více méně kandaulistické zamilování se do těžké ženy; s dalším případným zdržením se obou kamarádů (řešení party) nebo s kurtoazní distribucí tak, že jeden by byl manželem, druhý jen ctitelem⁹; začít také chodit s nějakou, ale s jinou, s případným náběhem na partu zamilovaných. Ale zejména u dětí nebývá ani výjimkou, že v zamilování se kamaráda spolu se mnou do jedné dívky převáží ulehčení (ze sdílení břemene?) nad obavou a žárlivostí.

Párovou lásku ve třídě přibližujeme k již zmíněnému *kurtoaznímu* modelu z několika důvodů: i zde se rodí zevnitř koedukované uzavřené society, ze dvora plného milostných tužeb a ambicí, podněcovaných zhlédnutím ostatních párů a jejich milostné hry, i zde je „normální“ průběh lásky, sexuální naplnění nemožné, zdánlivě pro utajovanou, ale současně zveřejňovanou existenci vztahu: tato láska zůstávající láskou *na dálku* (*amor de lonh*) však nechce být sama, jako to nechtějí ani dvojice pubescentů mimo školu, které se spolu baví raději na schodech na cestě většiny lidí do supermarketu nebo na lavičkách, než by udělali krok do vedlejšího lesíka. Pokud se objevují nějaká gesta, jsou to gesta přátelské pomoci kluků, služby, údajné ochrany před jinými (tj. rezervování si holky pro sebe); sexuální pokročení dovolí jen jiný kontext hromadné vlny a společenské hry.

Ze sdíleného kamarádství páru, pokud by nebylo jasné, že se omezí pouze na duchovní blízkost, jde na většinu menších kluků hrůza: co by se stalo, kdyby Paní nevadila moje sprostárna?!

Na rozdíl od původní kurtoazní situace zde chybí Pán, manžel Paní, Král Královny. Ten je morálně do určité míry suplován jednak předchozím milencem (většina partnerů se přebírá ostatním, často se dostávají „kopačky“), jednak lidovými rituály proti lásce (šarivari); náhradu

⁹ Tento kurtoazní model je více méně dán logikou přátelství či kamarádství, uznáním erotického vkusu druhého muže, jak ji ukazuje třeba artušovská legenda: Lancelot musí milovat královnu Ginevru – copak se Artuš spletl, když si ji zvolil? Pokud chce rytíř ctít krále, měl by milovat jen královnu: ale právě s tou jedinou zas nesmí spát.

dovoleného manželského sexu pak částečně dovolují transgresivní vlny. Také zde chybí delší trvání „služby“ a vypracovaný žebříček přípravných milostných gest u téže osoby, představující freudovskou *Vorlust* (aniž by došlo ke koitu): ve třídě se v pátém ročníku většinou zůstane u cudné pusinky, signující *seznámení*. Pro rozmarnost Paní a *celkové* držení druhého na distanc však nechybí této lásce *nešťastnost* – ale ta nešťastná nejvíc, jako v případě jednostranné lásky a partnera, kterého si vykládám podle svého bez reálné komunikace, může trvat nerušeně, téměř v klidu, a proto nakonec nejdéle.

3.2.4 Diferenciální diagnóza forem

Ukažme ještě, jak se patero forem liší podle několika behaviorálních kritérií, která se vyprofilovala jako podstatná. Jde o *účast* a její *otevřenost*, o *veřejnost* vs. *tajnost*, o *čas* a *trvání* a o *sexuální zastoupení*.

Etnosociometrie není institucí, do níž by se muselo vstupovat s kvalifikací, i když její útvary vyžadují *rovnost*: nemá smysl se poměřovat s každým; je také v zásadě založena na zrcadlovém odrazu, a proto se v logické rovině mluví o pouze jednom identifikačním druhém, i když se v rovině reálu mohou střídát a doplňovat jako pomlouvační sousedi v domě, spolecestující z metra, co vám blokuje eskalátor, nebo závistiví spolužáci. Existence souseda jako taková je veřejná, jeho postulování na identifikačního nepřítele, na mou *bête noire* pak může být maskována: napadám ho z rádooby objektivních důvodů v zájmu věci, až ostatní ukážou, že nemyslím než na něj. Časově jsou projevy poměřování se velmi rozmanité, od prchavých k trvalým: např. ustavení nejsilnějšího kluka může vydržet dlouho, do té doby, než se někdo odváží zkusit svrhnout šéfa. Sexuálně je etnosociometrie ve svém logickém počátku neutrální, příslušnost k táboru zde nehraje roli (Malásek a Stoklasová na sebe mohou žárlit, kdo z nich je premiant).

Vlny jsou většinou pro účast otevřené a hromadné. Ty transgresivní a orgiastické, které zde hlavně budeme mít na mysli, jsou nejen veřejné, ale až *exhibiční*, přičemž herci či hráči jsou současně i diváky (jako při vlnách na stadiónu). V trvání je vlna přechodným útvarem (asi jako bouřka), často se ovšem objevuje opakovaně (jako večerní bouřka z vedra), a to buď periodicky (po nashromáždění malých kvant za určitou dobu) nebo reaktivně (k události: např. šarivari ke vzniku nové lásky). Transgresivní vlny jsou sexuálním škádlením pohlavních táborů; sexualita jako párování je obsažena ve společenských hrách a podobně je pár cílem útoku šarivari; v periodické očistě jde o smazání hříchů umělou infekcí, kde je sexuální téma skryté, ale přítomné.

Party jsou při svém konstituování na jedné straně mnohem přísnější než vlny a při přibírání členů si dokonce dávají podmínky speciálních zkoušek, rituálů (na druhé straně, získat někoho za kamaráda může být čirou nemožností, zatímco zde i šéf party musí uznat úspěšné složení zkoušky); parta je dále exkluzivní v tom smyslu, že nelze být členem jiné rovnocenné party, kontra-party (nejde kopat za Spartu a současně za Slávii). Svou existencí je většinou veřejná, ba někdy exhibiční (uniformy, insigne), ale obsahem svých jednání tajná, někdy až jako by byla jen schránou (bez tajemství. Trvá déle než vlna, některé formy mimo třídu dokonce přes

mnoho generací (viz některá universitní bratrstva a sesterstva nebo i slavné gangy, typu z *West Side Story*); u těchto menších kluků ve třídě však zaniká velmi rychle kvůli zklamání z tajemství, úpadku bojových a tréninkových aktivit i pro nedostatek solidního nepřítele (jinak je tomu ve velkých juvenilních hnutích typu anarchisté vs. skini), a proto se někdy periodicky opět rodí. Klukovské a holčíčí party jsou samozřejmě izosexuální a v tomto věku operují proti sobě, chtějí zjistit svá tajemství; to klukovské je ve výmyslech a v odmítání holek, zatímco to holčíčí spočívá v zálibě pro některé kluky, tedy ve snaze vytvořit partu smíšenou.

Kamarádství je ve své nejsilnější podobě (*nejlepší kamarád*) výlučné stejně jako párová láska (*dobrych kamarádů* lze mít víc, *někdy-kamarádi* či *taky-kamarádi* jsou pak už osoby téměř *ad hoc*). Kamarádství samo není tajné, není ale ani exhibující svou nespoutanost jako vlna, ani exhibující existenci svého tajemství jako parta: ale co je sdíleno, může být svěreno jako intimní, a jeho prozrazení je pak zradou. Trvání *dobrych kamarádů* je dlouhé, u *nejlepšího kamaráda* se věc komplikuje ještě o nějaký *imprinting*: prehistorický nejlepší kamarád z dětství je možná jeden, ztracený a nezapomenutelný, ale nyní asi i nepochopitelný, přičemž se i v dalších kritických obdobích zrání může objevovat nový (a naopak jsou třeba identitní fáze bez existence podobného přítele). Kamarádství je izosexuální, alespoň nyní v pubertě: každé gesto kamarádství mezi různými pohlavími bývá ostatními oprávněně interpretováno jako erotický zájem (a korelačně k tomu naopak láska uznána jen jako heterosexuální, jiný sexuální sklon je považován za perverzi, nařčení z níž je nadávkou: *buzerante!*).

Láska je výlučná: on může milovat jen jednu a ona zase jen jednoho: přitom se kolem lásky pohybuje mnoho lidí a někdy se dbá, aby i jich byl co největší počet raději rozpárovaný. Láska je nejprve tajná, pak se brzy stane veřejnou: vykřičí ji například vlna šarivari. Nebo je naopak veřejná (jsem nařčen z toho, že mě nějaká miluje, takže se zamyslím a řeknu si, že není tak špatná, má asi dobrý vkus...), pak se stane tajnou nebo zapíranou, a pak zase veřejnou. *Opravdová* láska, ne láska *falešná* nebo *šprýmová* (termín Šmardové), v realu sice trvá často velmi krátce, ale definičně je *navždy*: pokud skončí, tak se to interpretuje zpětně právě jako falešnost – miláček tedy lhal (nepřipouští se, že by se pravá láska odžila). Láska je přirozeně heterosexuální; jejím tématem v tomto věku však teprve pomalu začíná být sex, ale spíš v tom smyslu, že se mu kladou do cesty nejrůznější překážky: podstatné je ono existenciální setkání s Druhým, fakt být vybrán.

Následující tabulka shrnuje prototypická kritéria forem.

	<i>Etnosociometrie</i>	<i>Vlny</i>	<i>Party</i>	<i>Kamarádství</i>	<i>Lásky</i>
<i>Účast</i>	volná, ale rovnost	volná a žádoucí	selekce a exkluze	exkluze	naprostá exkluze
<i>Veřejná-tajná</i>	netajená	exhibiční	zjevná, uvnitř tajná	intimita	tajné, zveřejněné
<i>Čas</i>	příležitost	krátké, návraty	delší, obnova	trvá; imprinting	definičně věčná
<i>Sexuálnost</i>	neutrální	pohlavní tábory; propagace sexu	izosexuální, sex. téma přítomno	izosexuální; poměr asexuální	heterosexuální; na sex reakce

3.3 Holky

Markéta Bartáčková

je postavou menší holka, vůbec ne při těle, ale dělá dojem kulaťoučké; více žensky, méně dětsky začala vypadat až na konci šestky. Nosí *brejličky*, s kterými ostatní někdy *blbnou*, berou jí je nebo se jí o ně starají (Sokol, když chtěl vyprovokovat žárlivost Burdové, jí je celou přestávku čistil).

V rozhovoru je milá – přitom ani konformistická, ani inhibovaná. To není ani ve svém sociálním chování ve třídě: vůbec se zdá, že si místní kulturu užívá. Třídní učitel se divil, že tak *poslušná* osoba může zaujímat sociometricky nejvyšší postavení – ale právě intenzivní účast v kontextu života třídy, ne v kontextu výuky a vztahu k učiteli, způsobuje zřejmě její oblibu. Během války Burdové s Honzíkovou se Markéta pohybovala mezi tábory, které mohly mít oba dojem, že je na jejich straně.

Obecně je považována za *hodnou*, *kamarádkou*, *veselou*. Hodnost se týká její *pomoci* ostatním: podle Šmardové *utěšuje* a „*ví, jak utěšit*“, „*je taková rázná*“ (v tomto ohledu). Jiné, jako žárlivá Zuzka oceňují spíše její humor: „*Je s ní sranda prostě, my ji třeba provokujem a vona furt – buď se směje a dyž se nafoukne, tak to je největší sranda, protože dělá, že brečí.*“

Podobných vln všeho druhu, na svůj účet, na cizí nebo neutrálních se Markéta zúčastňuje velmi ráda a s expertstvím. Vyzná se v nejružnějších hrách pohybových (jako je např. *guma*), sociálních (volba partnera či tzv. *americká svatba*), se slovy a jmény (např. obracení jmen: *Markéta – Atékram*).

Nejvíce se *zlobí* se svou nejlepší kamarádkou Irenou Sýkorovou, která není tak oblíbená a i ve vztahu kamarádek je ta slabší. Irena Markétu například *provokuje* v milostných záležitostech: třeba tím, že píše její lásku na tabuli, aby to všichni věděli (viz dál v popisu vln tzv. *šarivari*). Irena má méně, ještě méně nabídek než Markéta.

O tu se ve třídě dlouhou dobu zajímá Jirka Prager, kterého však Markéta odmítá navzdory tomu, že jí *dává věci*. Výjimkou byl školní výlet, kde s ním chodila a nechala si platit tak, až toho Prager potom litoval (podle pomluvy Venduly Finkové). Pragerovy sexuální dotyky, více či méně maskované agresivitou („*štípe mě do zadku*“), a jeho *předvádění* považuje Markéta za *otravné* (a asi i dětinské). Ráda měla Markéta jiného, staršího kluka z turistického kroužku (do naší školy chodí také, jen výš), Pavla Rejdu. (Stal se později milým Hany Semeňukové.) S ním se patrně škádlila ne o moc jinak, než by měl zájem Prager – ale přece jen už v jiné formě, která vyjadřuje určité ovládání a přesnost v neutralizaci sexuality tělesného kontaktu a větší názakovost při setkání partnerů. Kamarádka Irena to popisovala následovně: „*Vona už ho nemá ráda* (Rejdu). *Von je takovej votravnej. Když ho Markéta bouchá, tak ji nastaví pěst.*“

Když ho Markéta *bouchá* – to je neutralizovaný sexuální kontakt (nebo sexualizovaný agresivní kontakt, prozatím je to jedno). Přitom ale nesmí být neutralizován úplně a převeden na úder v klukovské rvačce nebo nenásledován nějakou něžnou oplátkou. Když jí *nastaví pěst*, ukončuje Rejda erotickou hru mezi pohlavími. Prager zas rozehrával pro Markétu nepřijemnou formu v tom, že byl agresivní se sexuálním podtextem, aniž by ho erotizoval, aniž by ho převedl na setkání partnerů, kde se jeden kvůli druhému ovládá: spíš využil maskování agresivitou, aby mohl něco sexuálního ukrást. Adekvátní, akceptovatelnou hru mezi Bartáčkovou a Rejdou, kdy

jejich tělesná komunikace zřejmě ještě fungovala či byla chuť ji provádět, popisuje opět Irena: „Vona vždycky utíká. /.../ A von ji stejně dohoní. /.../ Tak já nevím, tak jí bouchne malinko. /.../ Né ,jako‘, né. Ale bouchne jí, ale ,malinko‘, aby jí to nebolelo.“

Prager, ale asi ani Rejda, se nedá srovnávat s jiným klukem z turistického oddílu, Martinem Vajdou (opět chodí do stejné školy, ale o rok výš), který tam byl vedoucím její družinky: „... ten normálně stojí vedle mě a chce třeba aby sem mu pomáhala s osmisměrkou. /.../ A von mě pochválil, že sem šikovná.“ Vajda se stal objektem lásky po flirtování trojice holek se staršími kluky (viz dál portrét Hany Semeňukové; jedna z nich, z jiné školy, byla trochu starší) a to lásky velmi dlouhé, trvalé (od páté až do šesté třídy; pak ho snad začala mít ráda Burdová, ale asi ho Markétce nepřebírala). Současně šlo o lásku převážně jednostrannou, ale přitom ne nešťastnou, protože se spokojovala s minimálními erotickými zisky (ty byly ovšem v prožívání vystupňovány, měly velkou cenu).

Na rozdíl od předchozí lásky k Rejdovi (ten byl zřejmě vyzdvižen na idol až Hanou Semeňukovou), Markétka se v této lásce patrně vůbec neodvážila rozehrávat rejstřík tělesného kontaktu, s výjimkou silně sociálně vynucených (a tím i vítaných) příležitostí: „... von totiž tam byl Vajda a – von za mnou šel a potom se vrátil a chtěl mě šlehnout, no a já sem se bouchla vo to zábradlí, do toho vajíčka (co měla v kapse).“ Velikonoce jsou ale jen jednou do roka a představují legalizovanější formu transgrese než vlny, které běhají po třídě.

Už posun do přátelství (*pomoc, pochvala*) vyznačoval desexualizaci. Nezprostředkovaného, přímého kontaktu s Martinem se Markéta obávala: „A vůbec, kdyby sem ho viděla (na ulici), tak by sem šla radši na druhou stranu. /.../ Tak by sem se se vrátila a šla by sem pryč. /.../ No, to by sem se schovala za někoho.“ Volila proto kontakt nepřímý, neutralizovaný přítomností ostatních a vlastně jednostranný: „Já dělám, že se ... že se na něj nekoukám – a že si hraju s holkama a sedím – v parku na stromě, a to je jako můj jelen, a dycky na něj koukám – chvílema.“

Jak jsme již řekli, tento způsob lásky Markétka vůbec neprožívala jako nešťastný a série minimálních zisků (které přesto postačovaly) ho udržovala v jakési stabilitě: nešlo vlastně o žádný postup vpřed k nějakému cíli (a tedy i konci?). Podívejme se o jaké další, vlastně utajené, pro sebe využitě zisky třeba šlo.

Markéta: Říkaly (holky), že „čau“ je z lásky, „ahoj“ normálně a „nazdar“ že je náladově. /.../

MK: A tak ty mu říkáš co, dyž ho potkáš?

Markéta: No „čau“. /.../

MK: A von vo tom ví (o zvyku)?

Markéta: Ne, asi ne.

MK: A když von ti to řekne, máš radost?

Markéta: Hm, to jó.

Erotické zaujetí, přesahující přátelství (tak, jak se ho zdá třeba zastávat dál Hana Stoklasová), ukazuje věta: „Já mu říkám ,kluk s pihou‘, aby protože von má tady takle pihu. Tak jako já asi.“

Ve znamení pihy zaznívá jakási osudovost setkání (viz též motiv náhody a štěstí v „čau – ahoj – nazdar“, podobajícímu se házení kostkou nebo trhání okvětních lístků) a současně známá erotičnost znaménka krásy. Milý je přeceněn (podobně jako v popisu tzv. krystalizace

u Hany Semeňukové) a současně dán na distanci třetí osobou: není (nejsi) to *Ty* přímého obrácení se k Druhému.¹⁰

Prvky sexuálního chování se u Markéty v šesté třídě objevují zřejmě hlavně ve vlnách, speciálně ve hrách jako *vadí – nevadí*, kde úkolem často bývá dát někomu pusu. Za pozornost stojí její vtipný a úhybný výklad pravidel: „*No a pak Michal, blbec jeden, řek, abych dala Pištovi pusu. Tak přes igelit!*“, *no, neřek jak, tak přes igelit jsme si dali pusu, přes igelitovej pytlík.*“

Zuzka Burdová

je nám již známa jako královna třídy. Tato ústřední ženská postava je hezké děvče (ale ne krásné), které už od páté třídy vypíná hrudník s tím, co učitel nazval „*angrešty*“. Dlouhé blond vlasy si někdy kadeří a vůbec svůj vzhled často proměňuje, experimentuje s ním pomocí náušnic, stuh, minisukní. (Zdobení je to ryze ženské, nikoli jako u Jarky Rybákové.)

Pro ženskost chování byla učitelkou některých svých kamarádek jako třeba Venduly Finkové; jiné, jako Hana Semeňuková, oceňují vybranější vkus Pavly Chrástkové, která se strojí víc jako slečna. „*Hezkou tvářičku*“ (podle jedné učitelky) občas kazí *nafouknutost* a pohrdání ve výrazu i v tónu hlasu. Podle učitele nebude mít její krása dlouhého trvání; podle všech kluků, s nimiž jsem o ní mluvil, patří k *nejlepšíím holčkám* ze třídy, vždy v rubrice těch, kterým *nejde odolat*.

V této kategorii *nejlepších holek* s ní nejčastěji vystupuje její stálá kamarádka Hana Stoklasová (říkají si „*ségro*“), někdy konkurentka Karolína Honzíková a někdy také (Honzíkovou částečně střídající) Pavla Chrástková, mnohem méně Vendula Finková – a pak už se v klukovských výpovědích objevuje jen ta či ona konkrétní holka, která se jim líbí nebo kterou mají rádi.

Podle svého vyjádření i podle kamarádky Hany Stoklasové se Zuzka podobá francouzské pop-hvězdě Vanesse Paradis, jejíž fotku a jméno také umístila do svého *záznamníku*. Tento *záznamník* (podobného řádu jako jindy se objevivší *tajný deník*, přesněji jeho titulní strana, jindy zas *legitka*, jejichž výroba byla jednu dobu ve třídě v módě) obsahuje některé další zajímavé identifikační položky. Psány jsou dnes, ale nastolují imaginární žádoucí dospělou podobu. Ze *záznamníku* z páté třídy vyjímám:

Jméno: Vanessa Paradis

Zaměstnání: Tanečnice, Foto Modelka,

Modelka a Stryptérka

Manžel: Patrik a Pavel

Přezdívka: Sexbomba

Heslo: Buď odvážný

S charakteristikou odvážné sexbomby by třídní učitel v páté třídě nesouhlasil: viděl ji jako *exhibicionistku*, ale zcela *bez sexuální konotace*, kluky sice provokující, ovšem jen v rámci své celkové snahy o upoutání pozornosti všech a každého (včetně učitelů) – sexualitu do třídy podle něj nevhodně vnášely spíše Vendula Finková a Jarka Rybáková. Zuzka sama tvrdí, že chce kluky *poznat*:

¹⁰ Přesněji řečeno, tento „významný druhý“ (*significant other*) jako by byl raději ještě tabuizován (zachycen opisem „kluk s pihou“, podobně jako božstva našich předků: medvěd = medojed).

Zuzka: *Jako já, já třeba, vo mě se říká, že sem měla všechny kluky z naší třídy, přitom já sem chtěla jenom poznat. Jenom sem je chtěla poznat, jaký sou, tak sem jim nakecala, že je mám ráda a takový. /.../*

MK: *Hele a, tím když si vlastně takle, hm, jim to nakecala, a teď ste si posílali ty dopisy a to, ihm, tak za týchle situace tys je, víc poznala, ty kluky?*

Zuzka: *Že se mi třeba svěřovali a takový. Tím sem to vod nich, poznala sem i jaký sou a takový, jestli sou, né že by mi záleželo na bohatství, jestli sou bohatý nebo chudý...*

Sám termín *poznání*, který jsme již jednou označili za ekvivalent *seznámení se*, ale vlastně i *chození* a vzájemné úmluvy dvojice, zde vystupuje v jiné podobě – jednostranně a až jako nějaká kontrola území, zcela *mocensky*, *majetnický*, a *nikoli sexuálně* (viz též sublimaci do „bohatství“): když třeba do třídy propadl Račinský, hned ho Zuzka musela *poznat* také. Při souboji s Honzíkovou převažoval motiv konkurence, a tím vlastně také majetku (zde Zuzka údajně vázala svoje partnery smlouvami, s kým se nesmí *bavit* nebo *kamarádřit*). V této sublimaci do poznání mělo tvrzení učitele o non-sexuálnosti jejího exhibicionismu své oprávnění. Současně někdy nešlo o lehce zvládaný kalkul, ale zažívala věci jako *červenání* a *bušení srdce* – poznávání zde tedy mohlo mít erotický, ale přitom ne sexuálně odkrytý charakter (viz dál tzv. boj se stydlivostí).

Zuzka je velmi šikovná v lidové psychologii, ve vzhledu do slabin spolužáků a v zacházení s kluky. Přesto se občas neovladatelně dopustí chyby – pokud jde o chybu v taktice, a ne o strategickou, nevědomou motivaci průšvihů. Podle Pavla Kapka, který dělal pošťáka, se Zuzka dopisem tázala zamilovaného Lukáše Sokola (přibližné znění): „*Lukáší mám tě ráda. Ale ptám se tě, jestli ti nebude vadit abych chodila s Vajdou POTAJÍ.*“ Sokol reagoval tak, že by mu to vadilo, a ať si vybere. Jindy, v případě konkurenta Brady, přirovnal Sokol situaci k manželství, a to ještě ke věrnosti svých vlastních rodičů¹¹: „*Von řek prostě, že bude mít ráda jeho nebo Bradu, že mu to prostě vadí. Že jako kdyby byla jeho máma, jeho máma jeho tátu měla ráda a ještě nějakýho jinýho chlapa. A vona řekla na to, se právě pohádali, Ať si vylíže prdel' a takový to, se pohádali.*“ (Podle Bartáčkové.)

Zuzka tedy poměrně často *dostává kopačky*, protože kluci reagují tak, že ve své žárlivosti vztah raději sami ukončí (mít navrch a nebýt ani chvíli paroháč).¹² Žárlivost je údajně také to, co Zuzce často u kluků *vadí* – tvrdil třeba Milan Hrubý, který na chvíli tento argument přijal, aby se s ní nemusel rozejít a mohl ji nějak omluvit. Ale vadily jí i jiné věci: když se kluci *předvádějí* nebo když ji *otravují* – většinou ve vlnách, od stříkání vody až po *vošahávání*: „*To já úplně nenávidím!*“, tvrdí o posledním. Podle Pragera, „*vod takovýho Vajdy, se nechala svlíknout, ze sedmičky /.../ vod Majera, to by řvala jako blbá, ale Vajda, to je něco ne-zná-mé-ho, to se musí poznat.*“ Jiná motivace jejich lásek, dost často udávaná, zní: „*Když jí nějaký kluk rozveselil, tak hned s ním chce chodit.*“ (Podle Jarky Rybákové.) Figuru Královny, jak ji ukázala známá hra B. Polívky, popisuje i Markéta Šmardová: „*Ta (Burdová) se spíš zajímá vo takový větší šašky /.../ chce každýho kluka, kterej ji dokáže rozesmát.*“ Sama Zuzka vyjadřuje obdiv k Sokolovi v páté třídě (začala s ním chodit v šesté) takto: „*Dokáže ze stolu spadnout na břicho. To já úplně šílím. Na tvrdou zem.*“ (Kvalifikoval bych to, jako že se Sokol právě *předvádí*.)

¹¹ Na věrnosti rodičů dětem někdy až panicky záleží. Dokazuje to mj. četnost této otázky na dětských linkách důvěry.

¹² Asi jako v jednom bonmotu od Woody Allena: „*Nechala mě, tak jsem se na ni vykašlal.*“

Zuzka přitom dovede obratně morálně argumentovat, proč se s někým rozchází, napsat *důvod* či *pravdu*.

Při své milostné volbě si nevyhledávala nutně starší kluky, ale v závěru šesté třídy se zřejmě rozhodla pro další kroky v poznání. Do páté třídy měla ráda, patrně s přestávkami a při zamilování se do jiných, Milana Hrubého: ten si někdy ve třetí třídě zlomil nohu, chodil se sádrou a ona mu pomáhala do schodů, s taškou a pečovala o něj. V páté se s ním, patrně definitivně, rozešla. Seznam jejích lásek je pak téměř nepřehledný.

V šesté třídě registrujeme již ohlášený *boj proti stydlivosti*. Slouží pokroku v sexuální oblasti. Nejprve se odehrává za pomoci hry v ženské partě: „*A teď sme si právě s Vendulou jako daly takový, že – se, prostě máme zákaz, prostě se před klukama – stydět, a jak nás, buďto já ji nebo vona mě načape, máme trestní body a ty trestní body si můžeme smazat, když dáme klukovi pusu. Takže já teď mám pět trestnejch bodů, takže, hm, hm...*“ Tato očkovací taktika je následována jinou: Zuzka je viděna pár lidmi ze třídy, jak odchází se staršími kluky, s propadlíkem Račinským a ještě se dvěma (společně), aby se s ním „*libala a všechno*“ (podle Račinského): druhý den se k němu krutě nezná. Bartáčková, s jejími pusami přes igelitový pytlík, vypráví, že Burdová tvrdí, že dává klukům *francouzáky*. Jde zde opět o poznání, ale spíše sebe než ostatních, v sexu?

Alena Ciprová

je docela hezká holka s velkýma hnědýma očima, které přemýšlivě až odmítavě sledují okolní dění. Obléká se spíš neutrálně dětsky než žensky, a přes paradoxnost podobného označení působí staropanensky.

Učitelé o ní říkají, že je „*hodná, ale pomalá*“, „*živý inventář třídy*“, „*mouchy, snězte si mě*“. Když její maminka chvíli uvažovala o tom, že by ji jako studijně orientovanou holčičku poslala do primy dlouhého gymnázia místo do šesté třídy, provedl jsem s Alenkou na přání třídního učitele psychologické vyšetření – ukázalo se, že je tzv. „*vysoce nadprůměrně inteligentní*“. Přemýšlivá opatrnost, důkladnost a celková inhibovanost projevů maskovala intelekt, většinou spojovaný s *rychlostí, živostí* a „*jistrou*“. Na gymnázium se nakonec nehlásila: jak možná správně poradil třídní učitel mamince, „*ona by se tam mezi těma vlkama utrápila*“ (podobně jedna paní učitelka: „*Tam jsou štiky, tady na děti bereme ohled*“).

Její vystupování ve formách citového života je ve srovnání s Bartáčkovou nebo Burdovou nulové. V učitelově sociometrii však přitom zaujala druhé místo, hned po Bartáčkové. Pokud totiž děti vyplňovaly sociometrii podle kritéria (které mi řekla Hana Stoklasová), „*ne podle kamarádství, ale jak se chovaj, vyjadřujou a tak*“, pak si Alenka toto místo vydobyla svou vzorností. Ve slovním komentáři ji ostatní děti hodnotily nejčastěji jako *tichou, hodnou, pravdomluvnou*. Ona, tato personifikace morální instance, zas o ostatních často psala „*vymýšlí si*“, „*lže*“, „*chová se všelijak*“, jako „*pravdivou*“ označila svou *nejlepší kamarádku*, Markétu Šmardovou (její úplně nejlepší kamarádka má být však jiná holčička, která je dlouhodobě ve Francii). Znájí se i maminky těchto dvou kamarádek. Maminka je osoba, které by se Alenka *svěřila* s něčím tajným – o klucích prý ale asi Markétce.

Neúčast na tom, co dělají ostatní, tato zdrženlivost je ostatními, kteří blbnou bez ní, pocitována jako morální nátlak a odsouzení. Zřejmě proto je Alenka terčem posměchu a napadání; třeba, že má „*broznej výraz*“ (tak jí prý *nadává* Jarka Rybáková). Podle Hany Semeňukové (vedle

Markétky její další kamarádka) se už Alena naučila odpovídat: „... jí nadávaj, že je kráva, blbá /.../ tak jim začne nadávat taky. A voni, „Jé – hele, já jí něco řeknu, a vona hned začne nadávat!““

Sama Alenka je z ostatních dětí rozpačitá: „Já kamarádím se všema, ale voni nekamáděj se mnou. To já ani dost dobře nevím, kdo se mnou nekamarádí. To se dozvím, že kdo mě říkal, že je můj nejlepší kamarád (výtku není adresována Markétě Šmardové), tak řek tomu jinýmu, že se mnou vůbec nekamarádí.“ Jindy ji ostatní pošťuchují a otravují.

I když se Alena většinou neúčastní her a vln, zdá se, že jednu má docela v oblíbě: je to rituál nakažení a očisty (viz dál kapitolu o vlnách), kde mi sdělila svou verzi pravidel, včetně posledního spásného prostředku: *umýt se*.

Erotická sféra. Alenka údajně neví, komu se líbí: „Nikdo nic nenaznačil.“ Zdá se, že jí se líbil Ondřej Vobejda, kterého v sociometrii hodnotila pochvalně za to, že „nosí kufrý“ (akt galantní pomoci správně vyložen jako gesto erotické náklonnosti) a kterého spolu s nejlepší kamarádkou Markétkou označily jako největšího *džentlmena* – získala ho však Markéta (která jako by si přitom nebyla vědomá možné konkurence?!).

V páté třídě zmiňuje Helenka ještě jednoho kluka: „Hromádka se mě líbí, trochu, ale ten je zas hloupej, neučí se a má samý trojky a čtyřky.“ Podobný postoj bychom mohli nazvat *platónským*. Míněno je něco jiného než postoj *platonický*, jak se používá v běžné řeči. *Platonická* je láska obávající se přímého setkání a bez erotické slasti: jako láska Bartáčkové k Vajdovi. *Platónskou* pozici (ne Platóna samého, ale některých postav v jeho díle, např. v Symposiu) vyhrazují pro vyzdvížení nějaké „objektivní“ kvality na partnerovi, jeho konvenčně uznávané *hodnoty* (ať už zazní v platonické distanci, sexuálně nerozvinutém vztahu nebo ve vztahu sexuálně postoupivším). U Aleny je to požadavek, hodnota chytrosti či inteligence a dokonce dobrých známek partnera. Formulace se koneckonců podstatně neliší od starostí takové Pausania: „*Měl by být i zákon, který by zakazoval milovat nedospělé chlapce, aby nebylo mnoho horlivosti vynakládáno na nejistou věc. Neboť je nejisto, jaký bude konec duševního i tělesného vývoje chlapců, zdali dobrý nebo špatný*“ (Platón 1993, s. 32).¹³

Vendula Finková

je docela hezká holka, spíš chlapecky hubená, s dlouhými vlasy, na jejichž úpravě i celkovém vzhledu jí záleží. Záleží jí na tom v reakci na okolí, které jako by jí hlásilo, že typická slečna není a asi nikdy nebude: „*Nebo si někdo myslí, že jsem blázen, mamka říká, že jdu jako utržená od kolotoče*“ (zhuštěn výroků „*utržená ze řetězu*“ a „*od kolotoče*“). Tato poetická a nekonformní bytost, ač hezká a neodmítavá, se přesto (právě proto) ocitla časem v situaci, kdy je pro své kvality a nároky izolovaná – jako by se vzdalovala odstředivou silou z věčného koloběhu školního dění a neúčastnila se už každodenního svátku.

Přitažlivost Venduly (není líbivá jako taková Zuzka) tkví spíše v rozměru osobnosti: okouzluje svým egoismem, který je ovšem prosazován s takovým vhladem, že jí člověk všechno promine se smíchem, že ho zase doběhla. Na škole se proslavila už ve čtvrté třídě tím, že vyhodila z okna žákovskou knížku. Pro svou schopnost nedělat si násilí, pro interpretace učitelů v kri-

¹³ Opírá se zde o analýzu Symposia J. Lacanem (1991, s. 69–76), jenž charakterizuje Pausaniův výstup jako *psychologii bohů*.

tériích, které by ve školním kontextu neočekávali („*Paní učitelka X, mně se nelíbí, to je takovej vošklivej hlas, takovej naštvanej /.../ takovej hrubší hlas, ne takovej tenounkej, jako paní učitelka Y*“), bývá nazývána „*samorost*“, „*takovej živočich, kterej žije dost samostatně*“ (jedna paní učitelka). Třídní učitel tvrdí, že se nejprve v jejím odhadu zmýlil a na základě *hlášek* od ostatních ze sboru ji považoval za *bezduchou a flinka*. Pak se jí jednou zeptal, čím by chtěla být, a když mu řekla, že *slavnou herečkou* (chodí pilně na dramatický kroužek mimo školu), zareagoval, jako často, geniálně: „*V ten okamžik, kdy tohleto řekla, jsem prostě zcela změnil svůj pohled na Vendulu a dospěl jsem k názoru, že je to budoucí umělkyně, kdyby tady byli komunisti, tak to bude zasloužit.*“ Při obdivu k Vendule se však nedokázal zbavit lítosti nad jejím nedostatkem *kultivovanosti* – pak ale v šesté třídě konstatoval, že nejen v učení (začala být soukromě doučována), ale hlavně „*lidsky vyrostlá*“. Vzpomeňme si také (viz portrét Burdové), že ji spolu s Rybákovou považoval v pátém ročníku za ty, co do třídy vnášejí nežádoucí sexuální téma.

Když Vendulu posuzovaly v sociometrii ostatní děti, objevilo se mimo jiné, že je *směšná, srandovní, vtípná*, podle Burdové to byla někdy sranda „*sprostá*“: Vendula ji někdy prováděla jako subversivní re-interpretaci oficiálních školních textů.¹⁴

Zuzka byla v páté třídě její *dobrá kamarádka*, která ji učila, jak se strojit na kluky (kudrnaté vlasy, minisukně: „*jako že za náma dou kluci, jó, nějak podezřele /.../ Jako víc za náma. /.../ Nó, nějak nenápadně, aby nebyli podezřelí*“). Spolu si daly i pravidlo *nestydět se* a trest *pusy* za jeho porušení, spolu také flirtovaly s deváťáky. O jednom z nich si Vendula představovala, že by si ji mohl *vzít* a kalkulovala, kdy by to při věkovém rozdílu šlo. (Zdá se však, že pro tyhle kluky – a obě strany to věděly – nevystupovaly tyto holčičky jako partnerky pro zamilování, ale že šlo spíše o formu hry, dovolující klukům třeba veřejně zavolat, „*Lásko moje!*“, což by si na adresu opravdového milostného objektu nikdy neodvážili.) V šesté třídě si už Vendula se Zuzkou i s Hanou Stoklasovou nějak přestává rozumět. Své dvě nejlepší kamarádky (jednu už pryč od mateřské školky) má mimo třídu.

Kromě flirtování s deváťáky se v erotickém chování Venduly objevilo (jako u většiny holek – viz třeba Bartáčkovou) také *chození u příležitosti*, například na školním výletě (s Frantou Červeným, který jí kupoval věci). Podstatné jsou však dvě jiné artikulace milostného chování. Personálně jde o Ondřeje Vobejdu ze třídy a o Filipa, s nímž se seznámila na pikniku. Ondřej se k Vendule už asi od čtvrté třídy dvakrát nebo třikrát vrátil po chození s jinými (nemá, zdá se, období, kdy by nebyl zamilován) a Vendula ho má údajně stále ráda, i když se jí líbí i někteří jiní kluci (třeba Tonda Tretera).

Vyprávění ze šesté třídy o Filipovi znělo jako romantický protest proti hrubosti mravů, panujících ve třídě – možná to by odpovídalo *lidskému růstu*, který zjistil třídní učitel. Přitom ale není jisté, zda Vendula dosud některými svými sklony a nároky stále kluky neděší.

¹⁴ Netvrdím, že Vendula je v tomto ohledu nějaký originální buřič. V těchto re-interpretacích jde o nejbanálnější operaci. Sexuálních, sprostých věcí je totiž jen několik (mužský orgán, ženský orgán, kopulace, defekace, orální aktivity, a to je téměř všechno), takže stačí zdůrazněním v textu vybrat tu nejpříhodnější, bez nějakého většího konstrukčního úsilí. Jasně to ukazuje vyprávění Zuzky Burdové: „*Vona je taková srandovní... A vona je sprostá, brozně. Vono bylo v učebnici, zatlačil auto, a Adéla hned, zatlačil, a už to myslela sprostě. Vona se na mě podívala, jo, takovým způsobem, a já sem to hned pochopila, že to myslí sprostě. A začala jsem se smát, a Milan Hrubý to taky pochopil a řekl to sousedovi, spousta dětí to pochopila a začaly se smát. Nebo byl v učebnici élanek a tam bylo, .píjčí mi to' a .přijdu se na něj podívat, už jsem ho dlouho neviděla' a .každěj ho pochválí a pohládí', a Adéla to zase myslela sprostě.*“ (Z páté třídy.) S podobnou významovou chudobou (nijak to neodsuzují, jen popisují) se lze setkat i ve skatologických písničkách Jarky Rybákové.

Jak to myslím? Platonická, jednostranná a na distanci prožívaná láska Bartáčkové se možné odpovědi Vajdy fakticky vyhýbá. Sympatie Ciprové jsou zneváženy Hromádkovou malou „hodnotou“ (platónským aspektem). Neodolatelná Burdová, Královna je zas rozmarná až krutá Paní, které toho hodně *vadí* a u níž žárlivost, kterou vyvolává, vede partnery k ukončení svazku. (Milana Hrubého, který ji má rád vytrvale a uchází se o ni stále, zas odmítá ona.) V jiných případech, kdy se dvojice na nějakou dobu *seznámí* či *pozná*, jde často o přechod lásky do přátelství, v němž se shodnou na tom, že spolu nic sexuálního nebudou mít. Sexuálnímu postupu jsou tak vždy kladeny do cesty nějaké překážky – není ale jisté, jestli je kluci, pro svou bezpečnost, nacházejí i u Venduly. Ta na jedné straně jako by nabízela přátelství, ale pro partnery ne možná přátelství s negací sexuality jako třeba Hana Stoklasová. Milan Hrubý, který ji měl kdysi *trošku rád*, tvrdí: „*Ta je taková..., všechno si představuje lehký, a nic jí nevadí.*“ Podle Venduly samé je zas Ondřej Vobejda „*vod tý doby úplně jinej*“ – od doby, kdy spolu jednou byli u ní doma sami.

Nemusí jít asi o nebezpečí sexu na úrovni tělesného kontaktu, ale už symbolická rovina s řečí plnou fantazie a kouzla může vytvářet atmosféru, které se kluci od vstřícné, přátelské Venduly bojí. Jejím aktuálním malérem pak možná je, že v jakési dospělejší, ženské pozici (či v jednom z jejích typů) spojuje prostřednictvím svého nároku dva prvky, které jsou pro stávající pozici mužské poloviny snesitelné jen tehdy, když se vzájemně vylučují (buď asexuální přátelství nebo nepřátelská sexualita, a ta buď blokována veřejností vlny nebo platonickým a platónským aspektem nebo rozmarností Paní).

Speciálním a velkou otázkou je Krása. Vendula se nepovažuje za hezkou a stěžuje si na to, že jí kluci říkají, že je „*hnusná*“ (nebo její hezkost nezmiňují) a přitom se řadí kluků *líbí* (a je docela hezká, bez jakéhokoli odpuzujícího rysu, dokonce s určitým nebanálním šarmem).

Karolína Honzíková

byla asi nejhezčí holka ze třídy, na rozdíl od blondýnky Burdové bruneta s hnědýma očima. Měla štíhlou postavu s baletně i obecně žensky vytrénovanými gesty – celkový dojem byl bezesporu již v páté třídě femininní, nikoli neutrálně dětský (jako třeba u Markéty Bartáčkové nebo Alenky Ciprové). Oblečením i vystupováním mohla Burdové konkurovat, a také to dělala.

Mluvili jsme spolu jenom v páté třídě, na jejímž konci odešla do *taneční školy*, jak děti říkaly – proto nemám mnoho údajů na portrét a použiji její osobu spíše pro popis soupeření s Burdovou. Toto soupeření vyvrcholilo těsně před prázdninami, kdy třída měla s Karolínou strávit poslední dny, poškozením bundy.

Kája byla oblíbenou žačkou třídního učitele, který si cenil její *bezprostřednosti*: „*Třeba přijde a řekne, přijde ke stolku nebo při nějaký příležitosti, a řekne, Pane učiteli, proč jste dneska tak smutnej?*“. Měl dojem, že „*se spíš než mezi dětma pohybuje mezi dospělýma.*“ Asi mu trochu vadilo nebo se alespoň divil, že není přijímaná jinýma holkama, které si oblíbil nebo kterých si vážil, hlavně ne Hanou Stoklasovou. Jedna paní učitelka naopak v Karolíně viděla rysy „*uhádaný pavlačový ženský*“, údajně typické pro tento obvod Prahy.

Hlavní výčitka dětí, hlavně holek, na adresu Káji byla formulována jako *frajeřit, vytahovat se, nepřiznat druhému pravdu*. Všechny tři výroky se týkají téže *struktury*, o níž se zmíníme ještě v sociometrii a etnosociometrii. Cizí *vytahování* je prožívaná jako silný útok na identitu mé

osoby, právě tak jako neuznání toho, když se vytahují já: pak to přirozeně neformuluji takto, ale řeknu třeba, že mi druhý *nechce přiznat pravdu* – například řekne, že má *stejnou věc, ale lepší*, taky volkmena, ale i s rádiem. Zde se struktura vyjevuje ve své kompletnosti a tím největší jasnosti. Náznornou formulaci, svědčící o síle napadení identity v termínech ohrožení *spravedlnosti* (o níž se již od Freuda ví, že představuje reaktivní výtvar *žárlivosti*¹⁵), podává Markéta Šmardová: „*Protože některý děti, když se vytahují s věcmi, že něco dostanou, tak z toho je hned jasný, že ty děti, že jejich rodiče, těch dětí, mají víc peněz, že ty druhý si to nemůžou dovolit, a proto jim záviděj a nemaj je rádi, že se s tím vytahují.*“

Spor, dětmi někdy nazývaný *válkou* nebo *válčením*, byl ovšem veden asi nejen kvůli *vytahování se* Karolíny na jednotlivce, ale od určité doby probíhal jako boj dvou stran, vedených jí a Burdovou. Ostatní vystupovali chvílemi jako vojáci těchto vedoucích postav („... *no, můžeme říkat, velitelka' nebo, vedoucí,*“ říká Markéta Šmardová). Rivalství obou holek popisuje Jarka Rybáková takto: „*Protože Zuzka je ta hlavní, a Honzíková ta musí být taky vždycky ta hlavní*“ – ale, jak známo, *hlavní* může být jen jeden.

Dílčích bodů sporu o prvenství bylo více, ale nejčastěji jmenováno bylo, kdo tancuje. Kája na tanec opravdu chodila, zatímco Zuzka „*lhala, že chodí, ale nechodila, doprovázela jen mladší sestru*“. Zatímco si Zuzka v legitce a záznamníku psala, že chce být modelka, fotomodelka a striptérka, Kája tam zanesla přání být tanečnicí nebo učitelkou (tance?). Obrázek propletených baletních piškotů představoval heraldický znak nositelky legitky, a Veronika prý ostatně také jedny slavné piškoty dostala, a sice od jedné primabaleríny, přítelkyně své matky; babička zas byla choreografkou.

Jinou položkou sporu byli kluci („*že si namlouvala ty kluky*“, tvrdí o ní Burdová), zejména Ondřej Vobejda. Zatím jsme o něm mluvili jako o milém Venduly Finkové, kterou snad jednou nechal kvůli Burdové, než ho posledně jmenované chtěla *přebrat* právě Karolína. Je možné, že šlo právě o *přebrání*, o získání prestižní trofeje než o zamilovanost o sobě (pokud se tato objevuje mimo nějaký milostný trojúhelník), i když se Ondřej Kája asi už líbil delší dobu a možná s ním už jednou chodila.¹⁶

Zuzka kluky ve smlouvách zavazovala, aby se nebavili s Kájou, která dělala totéž a ještě kupovala bonbóny holkám. Na straně Káji byly podle jejího vyjádření Bartáčková, Rybáková, Sýkorová, někdy i Finková, ale jejich podpora zřejmě nebyla nijak přesvědčená ani stálá („... *tak si bere schválně i ty, s kterejma třeba nekamarádí, aby jich měla hodně*“, „*většina holek s ní kamarádí jako', ale nedovedou jí říct, že s ní nekamaráděj*“ – Jarka Rybáková). Členové bojujících stran (nebyly to typické party, i když se zde určitá formalizace a stylizace také začala objevovat) se

¹⁵ „*První požadavek, vyplývající z tohoto reaktivního výtvaru, je požadavek spravedlnosti, požadavek, aby se se všemi zacházelo stejně. Je známo, jak hlasitě a neúplatně se tento nárok projevuje ve škole. Když už dítě samo nemůže mít před ostatními přednost, nemá se přece jen aspoň dostávat přednosti žádnému ze všech*“ (Psychologie masy a analýza já, 1990, s. 255). Freud v téměř odstavci připojuje, že nejde o nic výlučně dětského a uvádí jako příklad „*houf bláznivě zamilovaných žen a dívek, které se tlačí kolem pěvce nebo pianisty po jeho vystoupení*“. Kvůli nemožnosti získat si ho (tedy pro spravedlnost, jako obvykle v její negativní podobě) jedna na druhou nežalí. Tento model se u dětí objevuje nejen při solidaritě v obdivu ke hvězdám show-businessu, ale někdy i tehdy, když třeba trojice holek začne společně s dost jednostranně vyhlížející láskou např. ke staršímu klukovi a posílá mu dopisy, podepsané „*Tvíj harém*“ (případ Bartáčkové, Semeňukové a jedné jejich kamarádky, než situace vykristalizovala tak, že si rozebraly více kandidátů na zbožňování).

¹⁶ Ve hře byl patrně ještě Lukáš Sokol, s ním že se měla Karolína vsadit, že Ondřeje nemiluje (podle Bartáčkové): což znamenalo, že zamilovaný byl Lukáš a tvrdě opak (že Kája nemá ráda jej, ale Vobejdu), chtěl uslyšet, že Kája je volná pro něj.